

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Polona Centa

**Ženske med usklajevanjem delovnih in družinskih
obveznosti**

Diplomsko delo

Ljubljana, 2012

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Polona Centa

Mentorica: izr. prof. dr. Alenka Švab

**Ženske med usklajevanjem delovnih in družinskih
obveznosti**

Diplomsko delo

Ljubljana, 2012

Zahvala

Zahvaljujem se mojim bližnjim za podporo in potrpežljivost v času študija.

Zahvala gre tudi mentorici dr. Alenki Švab za strokovno pomoč, prijazne nasvete in hitro odzivnost.

Diplomsko delo posvečam M.

Ženske med usklajevanjem delovnih in družinskih obveznosti

Spremembe na vseh družbenih področjih so pripomogle tudi k spreminjanju vloge žensk v družbi. Velik porast množičnega zaposlovanja na trgu delovne sile skozi 20. stoletje in vse višja izobrazba žensk sta močno vplivala na tradicionalni način življenja družin in delitev dela v družini. Usklajevanje dela in družine je, ob povečanem obsegu dela in podaljševanju delovnega časa, zaposlenim ženskam pogosto velik izziv. Kot ovire se jim na poti postavljajo globoko zakoreninjeni stereotipi in še vedno močno tradicionalno prepričanje, da so ženske tiste, ki morajo prevzeti večji del bremena v zasebni sferi. Vendar pa so se tako država kot sami delodajalci začeli aktivno ukvarjati z vprašanjem, kako omogočiti zaposlenim, da bodo ti lažje usklajevali delo in zasebno življenje. Med pomembnejšimi ukrepi države sta otroško varstvo in starševski dopust, delodajalci pa na drugi strani pomagajo staršem s prožnimi oblikami zaposlovanja. V empiričnem delu diplomske naloge sem želela ugotoviti, na kakšen način ženske v vsakdanjem življenju usklajujejo delovne in družinske obveznosti, kako je porazdeljeno delo v družini in do kakšnih sprememb je prišlo na področju očetovstva.

Ključne besede: usklajevanje, delitev dela, materinstvo, očetovstvo, družinsko življenje.

Women in the Process of Balancing Work and Family Responsibilities

Changes in all social areas have also lead to changes in women's role in society. The great expansion of mass employment in the labour market over the twentieth century along with the increasing education of women has had a strong impact on the traditional family lifestyle and division of work in the family. With an increased workload and longer working hours, balancing work and family is often a great challenge for employed women. They face obstacles in the form of deep-rooted stereotypes and the still present traditional belief that it is women who should carry the greater part of the burden in the private sphere. However, the government and employers alike have started to actively address the issue of how to enable employees to balance their work and private life more easily. Important governmental measures include childcare and parental leave, while on the other hand employees are helping parents with more flexible forms of employment. The empirical part of my thesis examines the way in which women balance their work and family responsibilities in daily life, how work is divided in the domestic sphere and what kind of changes have taken place in the sphere of fatherhood.

Key words: balancing, division of work, motherhood, fatherhood, family life.

KAZALO

1	UVOD	7
2	POLOŽAJ ŽENSK V SODOBNI DRUŽBI	9
2.1	Tradicionalna vloga žensk	10
2.2	Izobraževanje žensk	10
2.3	Zaposlovanje žensk	11
3	SPREMEMBE V DRUŽINSKEM ŽIVLJENJU	13
3.1	Novi trendi v družinskem življenju	14
3.2	Delitev dela med partnerjema	16
3.3	Novo očetovstvo	17
4	MATERINSTVO IN ZAPOSLOVANJE	19
4.1	Konflikt med družinsko in poklicno vlogo	19
4.2	Plačano delo v gospodinjstvu	20
4.3	Varstvo otrok	22
5	UKREPI DRŽAVE IN DELODAJALCA PRI USKLAJEVANJU POKLICNEGA IN DRUŽINSKEGA ŽIVLJENJA	24
5.1	Družinska politika	24
5.1.1	Starševski dopusti v Sloveniji	25
5.1.2	Fleksibilne oblike zaposlovanja	27
5.1.3	Projekt družini prijaznega podjetja	28
6	RAZISKAVA	30
6.1	Opis raziskave	31
6.2	Vsebinska opredelitev raziskave	34
6.3	Rezultati in interpretacija raziskave	35
6.3.1	Problemi žensk pri usklajevanju delovnih in družinskih obveznosti	35
6.3.2	Otroško varstvo	37

6.3.3	Pomoč ženskam z drugimi oblikami neformalnih pomoči	40
6.3.4	Prosti čas	42
6.3.5	Delitev družinskega dela med partnerjema.....	46
6.3.6	Načrtovanje družine	48
6.4	Glavne ugotovitve raziskave	51
7	ZAKLJUČEK	53
8	LITERATURA	55
	PRILOGA A: INTERVJU	59

UVOD

Zahodne družbe se v zadnjih nekaj desetletjih srečujejo z radikalnimi družbenimi spremembami, ki močno vplivajo tudi na ljudi v vsakdanjem življenju in od nas terjajo bistveno večjo stopnjo prilagodljivosti kot v preteklosti (Giddens 2000). Družinsko življenje dobiva v teh novih družbenih okvirih nove razsežnosti. Družbene spremembe so precej zaznamovale tudi vlogo žensk tako na družbenem kot zasebnem področju. Namesto dvojne obremenjenosti žensk lahko govorimo tudi o dvojni navzočnosti žensk, o prisotnosti žensk v zasebnem in v javnem življenju (Švab 2001). Sodobne ženske imajo več vlog: so uspešne, samostojne, izobražene, karieristke, hkrati pa predane mame, partnerke in gospodinje. Niso več tradicionalno vezane zgolj na dom in družino, pač pa so postale enakovreden člen v javnem življenju.

Kljub občutno vidnejši vlogi žensk na javnem družbenem področju pa so ženske še vedno podvržene diskriminaciji tako na trgu delovne sile kot tudi doma, v družini. Spremembam v zaposlitveni strukturi niso sledile spremembe v načrtni delitvi družinskega dela. Dvojna obremenjenost žensk v sodobni družbi je posledica množičnega zaposlovanja žensk, kateremu ni sledila prerazporeditev dela v zasebnosti ter njegova simetrična delitev. Prav delitev dela v družini je tisto področje, kjer ni zaznati bistvenih sprememb (Švab 2001).

V delovnem okolju so ženske še vedno v neenakovrednem položaju v primerjavi z moškimi, zaradi pričakovanega ali dejanskega starševstva težje ustvarjajo uspešno kariero, pomembne položaje pa tako zasedejo moški, ki so na drugi strani premalo vključeni v družinsko delo. Zaposlitvena značilnost slovenskih žensk je, da so večinoma zaposlene za polni delovni čas, njihov delež na trgu delovne sile pa je med najvišjimi (57,6 %) v Evropski uniji (Kanjuo Mrčela in Černigoj Sadar 2004, 4). Ženske so tako preobremenjene z gospodinjskimi opravili in s skrbjo za družinske člane, postavljene pred težko oviro, kako uskladiti obe pomembni področji svojega življenja, dom in zaposlitev.

Države so se s politikami in ukrepi začele spreminjati in so prepoznale, da je neenakopraven in diskriminiran položaj žensk tako na trgu delovne sile kot doma, v družini. Tako vendarle prihaja do številnih pozitivnih sprememb, ki olajšujejo usklajevanje poklicnega in zasebnega življenja.

V diplomskem delu želim raziskati, na kakšen način ženske usklajujejo poklicno in zasebno življenje, s katerimi težavami se najpogosteje soočajo in s kakšnimi ukrepi zmanjšujejo pritisk

usklajevanja. Diplomsko delo je razdeljeno na osem poglavij, kjer v začetnem delu predstavljam teoretični del teme, nato sledi empirična raziskava v šestem poglavju.

Drugo poglavje je namenjeno opredelitvi položaja žensk v družbi, njihovi vlogi nekoč in danes in kakšna je njihova »tradicionalna vloga«. Opisujem, kakšne spremembe so se zgodile na področju izobraževanja in zaposlovanja žensk in s katerimi stereotipi se spopadajo sodobne ženske na trgu delovne sile.

V tretjem poglavju analiziram, katere so bistvene spremembe oziroma premiki v družinskem življenju. Sociologi ugotavljajo, da se je v zahodnih modernih družbah družinsko življenje zelo spremenilo. Podrobneje bom opredelila strukturne spremembe v družini in predstavila trende današnjega družinskega življenja. Družina pa se ne spreminja samo v obliki, pač pa so se spremenile tudi vloge in razmerja v družini. Ugotovili bomo, ali je prišlo pri delitvi družinskega dela med partnerjema do sprememb ter kakšna je vloga očeta v današnji družbi, ki ga sociologi poimenujejo aktivno očetovstvo.

V četrtem poglavju bom proučila problematiko medsebojnega vpliva delovnega in zasebnega okolja s podrobnim opisom najpogostejših problemov žensk oziroma mater, ki se kažejo v nezadostni delitvi dela med partnerjema tako pri gospodinjskih opravilih kot pri vzgoji otrok ter pomanjkljivi organizaciji formalnih oblik otroškega varstva. Preverili bomo, kakšne oblike neformalne pomoči uporabljajo ženske pri varstvu otrok in gospodinjskih opravilih in vzroke, da je do takšnih potreb sploh prišlo.

V zadnjem teoretičnem poglavju bom predstavila prizadevanja države in delodajalcev za združljivost poklicnega in družinskega življenja. Podrobneje bom opredelila oblikovanje družinske politike v Sloveniji, nadaljevala pa s predstavitvijo različnih oblik zaposlovanja ter družini prijazno politiko v sklopu podjetja.

V empiričnem delu bom predstavila rezultate manjše kvalitativne raziskave, ki sem jo opravila s pomočjo individualnih intervjujev z osmimi ženskami. Z raziskavo sem želela empirično preveriti, kako ženske usklajujejo poklicne in družinske obveznosti, kakšen vpliv ima takšna obremenjenost na različna področja njihovega življenja in kako si s partnerjem porazdelita družinske obveznosti.

POLOŽAJ ŽENSK V SODOBNI DRUŽBI

Kljub temu da so ženske v postmoderni družbi čedalje enakopravnejše, na marsikaterem področju še vedno nimajo enakih možnosti. Prizadevanja žensk za družbeno enakost in ekonomsko enakopravnost so razširila njihovo željo po zaposlovanju. Vse več žensk je uspešnih v množici družbenih vlog, čeprav so jih počasi potiskali v okvire doma in materinstva. Ženske imajo danes veliko možnosti, da delajo kariero, vendar so ujete v protislovna pričakovanja: po eni strani so svobodne, da počnejo, kar želijo, po drugi strani pa so še vedno omejene s številnimi ovirami. Bolj kot sadove enakih možnosti uživajo mlade ženske sadove kapitalistične liberalizacije. Zaradi negotovosti na trgu dela si prizadevajo doseči čim višjo izobrazbo, njihove odločitve pa so podrejene poklicni karieri (Ule in Kuhar 2003, 60–65).

Položaj žensk v neki družbi je v največji meri odvisen od razvitosti države in od religije, ki v njej prevladuje. Izobrazbena struktura žensk je zelo podobna moški praviloma v razvitih deželah z nekatoliško religijo, saj imajo tu največkrat ženske višjo izobrazbo kot moški, prav tako je več izobraženih.

Ženske že zaradi svojega biološkega spola predstavljajo posebno kategorijo, od katere družba, na čelu katere so večinoma moški, pričakuje določeno obnašanje. Ženskam se tako pripisujejo določene lastnosti (čustvenost, nežnost, odvisnost, kooperativnost, empatija itd.), ki so popolnoma nasprotni lastnostim, ki se pripisujejo moškim (dinamičnost, agresivnost, moč, ambicija, iniciativnost, samozavestnost). Ne glede na biološke razlike med spoloma je družba tista, ki vpliva na ustvarjanje moškega in ženskega vedenja. Družba z dejavniki socializacije prenaša na posameznika vzorce vedenja in sklope vrednot, ki so družbeno sprejemljivi in zaželeni. Ena pomembnih vsebin socialnega učenja je torej oblikovanje spolne identitete posameznika in posameznice (Kanjuro Mrčela 1996).

Kakšna pa je vloga žensk v družbi? Družbena vloga žensk se je skozi čas spreminjala. Najočitnejša sprememba je nastopila z industrijsko revolucijo, ko so se ženske začele množično zaposlovati. V obdobju pred industrijsko revolucijo je bila njihova vloga točno določena: skrb za otroke in gospodinjstvo. Ti stereotipi o ženskah, ki so gospodinje in matere, so prisotni še danes in jih je težko izkoreniniti.

1.1 Tradicionalna vloga žensk

Eden najbolj utrjenih predsodkov, s katerim so se srečevale ženske v preteklih desetletjih, je, da je delo oziroma zaposlitev žensk zunaj doma stvar, ki se je pojavila šele v moderni dobi. Zaposlitev žensk je torej razdrila »naravno« družino, kjer je vladalo vzdušje sreče, družinskega zadovoljstva in miru. V takšni družini naj bi bile vloge razdeljene ustrezno človeški naravi, kjer je moški hranilec družine, ki odhaja na delo od doma, ženska pa je v glavnem doma, vzgaja otroke in je družica možu v njegovih prostih urah.

Z zaposlitvijo naj bi se ženske deloma odrekle svoji »naravni« vlogi. Podoba o »naravni« vlogi žensk je seveda napačna, ker temelji na domnevi, da je bila skrb za otroke in njihovo vzgojo izključno materina, moški pa je bil hranilec družine. Kot pravi Cigaletova, mit o »naravni ženski«, o ženski, ki je samo mati in gospodinja, sploh ni zgodovinsko dejstvo, je ideološki konstrukt. Tipična ženska je po njenem mnenju prav to, kar je danes, zaposlena ženska, ki dela zato, da bi se družina prehranila in obstala, poleg tega pa skrbi še za domača opravila in vzgojo otrok (Cigale 1992).

V moderni družbi so vloge, ki naj bi jih opravljale ženske, povezane z zasebnim življenjem, ki je družbeno nižje ovrednoteno, moški pa naj bi opravljali vloge v javnem življenju. Dela, ki jih opravljajo ženske, so v družbi slabše ovrednotena, tako da imajo tudi v družbeni hierarhiji »ženske« vloge manjši ugled. Prav tako ženske niso navzoče tam, kjer je skoncentrirana družbena moč, težje dosežejo mesto v poklicu z visokim družbenim statusom, s feminizacijo določenega poklica se navadno njen družbeni status celo zniža (Kanjuo Mrčela 1996, 41).

Žensko gibanje proti koncu 19. stoletja je začelo ustvarjati temelje za rahljanje družbene strukture, ki je utrjevala tudi razlage o pravilnosti spolne neenakosti. Takrat se je začnela navzven kazati vedno večja potreba po dodatnem utrjevanju predstav o materinstvu kot glavni ženski dejavnosti (Jogan 1992, 19).

1.2 Izobraževanje žensk

Danes je vedno več žensk zaposlenih in vključenih v proces izobraževanja. Dolgo časa je bila izobrazba žensk tesno povezana z njihovo družbeno vlogo in položajem v družini. Dekletom in ženskam je bila skoraj vse obdobje 19. stoletja zaprta izobraževalna pot v srednje šole. 20. stoletje je ženskam sicer prineslo možnost svobodne izbire poklica, vendar pa moški še danes skušajo ohraniti nekatere privilegije, izhajajoče iz preteklih družbenih vzorcev (Serše 2000).

Izobraženost žensk v Sloveniji se povečuje hitreje kot moških in danes lahko mirno rečemo, da so ženske bolj šolane kot moški. Pri popisu prebivalstva v letu 1991 je imelo dokončano višješolsko ali visokošolsko izobrazbo skoraj 10 % moških in le 8 % žensk, ob naslednjem popisu prebivalstva v letu 2002 pa je delež žensk z dokončano višješolsko ali visokošolsko izobrazbo prvič presegel delež moških; žensk z dokončano višješolsko ali visokošolsko izobrazbo je bilo 13,3 %, moških pa 12,6 %. V naslednjih letih se je ta razkorak med deležem moških in žensk z dokončano višješolsko ali visokošolsko izobrazbo še povečeval. V letu 2008 smo imeli tako že 19 % žensk in le 16 % moških z dokončano višješolsko ali visokošolsko izobrazbo (Statistični urad RS 2009).

V Sloveniji se pogosto kaže deljena družbena vloga žensk in moških. Tako se dekleta na višješolski stopnji odločijo bolj za programe za tako imenovane »ženske poklice«, na primer na socialnem, zdravstvenem, pedagoškem in družboslovnem področju, moški pa prevladujejo v tehničnih smereh (Vertot 2007, 25).

Sodobne ženske so bistveno ambicioznejše kot njihove mame ali babice, želijo si uspeti tako na poklicnem kot na zasebnem področju. Daljše izobraževanje žensk je posledično prineslo spremembo v rodnostnem obnašanju. Ženske prelagajo materinstvo v kasnejša leta in imajo tudi manj otrok. V letu 2010 je bila zabeležena najvišja povprečna starost matere ob rojstvu otroka po drugi svetovni vojni; matere so bile v povprečju stare 30,3 leta, tiste, ki so rodile prvič, pa 28,7 leta (Statistični urad RS 2011). Eden od glavnih vzrokov za takšno stanje pa je prav gotovo tudi problem zaposlovanja žensk.

1.3 Zaposlovanje žensk

Delovna aktivnost žensk zunaj doma, kot pravi N. Černigoj Sadar, je v Sloveniji že tradicija. Po drugi svetovni vojni se je zaposlovanje žensk deloma zaradi ekonomske nujnosti, deloma pa zaradi ideoloških vplivov hitro povečalo, tako da je bilo ob koncu 20. stoletja delovno aktivnih skoraj polovica žensk (Kanjuro Mrčela in Černigoj Sadar 2004, 4). Ženske prav tako kot moški večinoma delajo polni delovni čas. Raziskave Statističnega urada republike Slovenije kažejo, da je bilo leta 2010 v Sloveniji delovno aktivnih povprečno 835.039 prebivalcev, med katerimi je bilo 56 % moških in dobrih 44 % žensk (Statistični urad RS 2011).

Kljub visokemu zaposlovanju pa so ženske večkrat izpostavljene diskriminaciji na delovnem mestu. Za žensko delovno silo se predpostavlja, da bo pogosto nepredvideno odsotna z dela, kar posledično vodi v zaposlovanje za krajši delovni čas in s tem krajšo delovno dobo. Zaradi bolezni ali poškodbe otroka so ženske kar v 10 % primerov pogosteje odsotne z dela kot moški. Med letoma 2004 in 2005 je bilo v Sloveniji odsotnih z dela zaradi bolezni ali poškodbe družinskega člana 63 tisoč delovno aktivnih žensk in 41 tisoč moških. Skoraj tri četrtine vseh delovno aktivnih prebivalcev so zaradi nege družinskega člana vzele bolniški dopust, in sicer 48 tisoč oz. 63,1 % žensk in 28 tisoč moških (Vertot 2008). Skrb za družino in reproduktivna vloga žensk sta tudi glavna razloga za večji delež brezposelnosti žensk v primerjavi z moškimi, saj ženska »nezanesljiva« delovna sila delodajalcu predstavlja večji strošek, zato raje zaposluje moške.

Danes se ženske zaposlujejo v skoraj vseh poklicih, vendar še vedno prevladujejo v poklicih, ki veljajo za tipično ženske, malo pa jih je na vodilnih položajih, zlasti v menedžmentu. A. Kanjuo Mrčela med najpogostejšimi vzroki navaja družinske obveznosti, saj imajo ženske več obveznosti v zvezi z družino kot moški ne glede na poklic, ki ga opravljajo, pomanjkanje samozavesti, čustveno nestabilnost, več odsotnosti z dela, manjšo ambicioznost in nerazumevanje poslovnega sveta (Kanjuo Mrčela 1996, 74–78). Ženske se najdejo v precepu med ekonomsko samostojnostjo in varnostjo, ki jim jo dajeta izobrazba in poklic, ter partnerstvom in materinstvom, ki vplivata na njihove poklicne možnosti in ekonomsko odvisnost (Beck 2001, 157). Še pred nekaj desetletji so bile ženske s strani moških zapostavljene zaradi pomanjkljive izobrazbe, danes pa, ko tak argument ni več ustrezen, zaradi svoje materinske vloge in družinskih obveznosti (Beck 2001, 147–162).

Menim, da so to le stereotipne predstave, kjer so ženske predstavljene v vlogi nežnih, krhkih, emocionalnih oseb, ki niso kos izzivom, ki prevladujejo v moškem svetu menedžerjev. Moški naj bi veljal za sinonim uspešnosti, moči, razumskega mišljenja. Ker morajo ženske, če želijo narediti uspešno kariero, izbirati med poklicem in družino, so v občutno slabšem položaju kot moški. Moški in ženske so danes enako dobro usposobljeni, imajo enake pravne pravice in dolžnosti, vendar so v dokaj neenakopravnem in celo nelegitimnem položaju. Ženske so izenačene z moškimi glede možnosti izobraževanja, vendar »vrata, ki se odpirajo v izobraževanju, se na trgu zaposlovanja in dela /.../ spet zaloputnejo« (Beck 2001, 152). Država bi morala z določenimi mehanizmi spodbujati ženske k izobraževanju in zaposlovanju in jim obenem zagotoviti ustrezne pogoje za ustvarjanje družine.

SPREMEMBE V DRUŽINSKEM ŽIVLJENJU

V strokovnih in znanstvenih razpravah se dolgo intenzivno ukvarjajo prav s pojmom družine oziroma s tem, kaj naj bi pojem vsebinsko pokrival. Kakorkoli se že razlikujejo sodobni pogledi in opredelitve družine, jim je skupno to, da družino opredeljujejo kot skupnost in institucijo, ki predstavlja »podporno mrežo« posameznic in posameznikov, ki v njej živijo, vendar je tudi ta nevtralna opredelitev predmet številnih kritik (Rener in drugi 1995). »Družino definiramo kot skupino oseb, ki živi v skupnem gospodinjstvu in jo sestavlja vsaj en otrok in vsaj ena odrasla oseba ter je med seboj povezana z zakonsko zvezo ali s kohabitacijo in starševskim razmerjem.« (Nowotny in drugi v Rener in drugi 2006, 16) To je sociološka opredelitev družine, ki kot bistveni element družine opredeljuje starševsko razmerje.

Vloga družine se spreminja hkrati s časom, drugačnimi življenjskimi, političnimi, tehnološkimi in gospodarskimi razmerami. Družinsko življenje je bilo že od nekdaj dinamično ter podvrženo spremembam (Švab 2001). Funkcija družine se je skozi zgodovino spreminjala, ravno tako so se preoblikovali odnosi med družinskimi člani in sama sestava družine.

Predindustrijska družina je bila patriarhalna skupnost, kjer se je vse vrtelo okrog dela in ekonomije. Tudi v zgodnji fazi modernizacije je bila še značilna neenakopravnost med spoloma, kje so imeli moški ključno vlogo pri oskrbovanju družine, ženske pa vlogo gospodinje. Kot smo spoznali že v uvodnih poglavjih, so si ženske pridobile mnoge pravice, zlasti na področju izobraževanja in zaposlitve. Vsa ta dogajanja in spremembe so precej pretresle vsebino in obliko zasebnega življenja, tako da je danes težko govoriti o družini, vsaj v klasičnem smislu (Ule in Kuhar 2003, 49). Kot pravi Tomori (1994, 14): »Družina ni izolirano okolje, ampak je nasprotno zelo dovzetna za spremembe, ki se dogajajo v družbenem okolju«.

Ena osnovnih funkcij družine je socializacija, torej vključevanje posameznika v družbo. Družina je prvo okolje, kjer otrok prvič stopi v stik s pomembnimi drugimi, in kjer naj bi se hkrati počutil varnega, ljubljenega in sprejetega. Družina opravlja funkcije, ki so pomembne tako za posameznika kot družbo v celoti.

1.4 Novi trendi v družinskem življenju

V zadnjih desetletjih se spreminja družinsko življenje, ki jasno kaže, da nuklearna oblika družine (mati, oče in otroci) ni več osrednji model družine. Družina, ki je sicer še vedno temeljna družbena institucija, se spreminja tako po spolni kot starostni strukturi, spreminjajo se vloge članov in delitev dela v družini. Od vseh sprememb, ki pretresajo življenje danes, so za ljudi vendarle najpomembnejše spremembe v vsakdanjem življenju, torej seksualnost, ljubezen, partnerstvo, odnosi, starševstvo (Ule in Kuhar 2003).

Od časov klasične moderne so se osnovna pravila zasebnosti temeljito spremenila. Seksualnost se je ločila od reprodukcije. Oblike družinskega življenja so se silno pluralizirale. Ženske so si pridobile mnoge pravice, med drugim na področju zaposlovanja, pojavljajo se oblike socialnega starševstva poleg biološkega. Ljudje stopajo v partnerstvo skozi romantično ljubezen in prehodi v partnersko skupnost niso več vnaprej usmerjeni, ampak so bolj individualizirani. Vsa ta dogajanja in spremembe so v temelju pretresle vsebino in obliko zasebnega življenja. Danes je težko govoriti o družini, vsaj v klasičnem smislu. Spremenila so se tudi stališča žensk do samih sebe in do družinskega življenja. Zdaj so ženske tiste, ki razmišljajo o ločitvi in zahtevajo razvezo, saj so ekonomsko popolnoma neodvisne (Ule in Kuhar 2003, 49–51).

O procesu pluralizacije kot osrednjem kazalniku sprememb družinskega življenja govori tudi Alenka Švab. Gre za »nov« postmoderen fenomen, ki ga modernizacija ne predvideva. Klasične predstave o življenjskem poteku in njihovem časovnem zaporedju (študij, zaposlitev, poroka, otroci) se vse bolj oddaljujejo (Švab v Rener 2006, 64). Mladi se za družino odločajo pozneje, najprej se posvetijo izobraževanju, nato poklicni karieri, šele kasneje se finančno osamosvojijo. Gre za tako imenovano LAT-fazo (ang. Living apart together, živeti skupaj in hkrati narazen), kjer mladi čedalje dlje živijo pri starših (Rener in drugi 2006).

Proces *pluralizacije družinskih potekov* se po Švabovi najbolj kaže v teh oblikah:

- spreminja se maritalno vedenje (povečanje števila razvez, manj porok in več kohabitacij, vedno več je ponovnega poročanja);
- narašča število reorganiziranih družin (npr. po razvezi nastanejo enostarševske družine);

- pluralizirajo se prehodi med posameznimi obdobji družinskega poteka; nekatera obdobja družinskega poteka se podaljšujejo (podaljšana mladost), druga krajšajo (obdobje aktivnega starševstva) in se med seboj tudi mešajo (starševstvo pred poroko), nekatera se lahko podvajajo (ponovno poročanje in vzpostavljanje nove družine) (Švab v Rener 2006, 64–65).

Spremembe v družinskem življenju so navidezno radikalne med drugim zato, ker odstopajo od ideološkega vzorca nuklearne družine. Veliko sklepov o radikalnih družinskih spremembah v postmodernizmu namreč temelji na ideologiziranju družinskega življenja iz 50. in 60. (Švab 2001, 48).

Tipični fenomeni družinskega življenja v postmodernizmu:

- *osvobajanje družine od bioloških determinant*: odločitev za starševstvo ni več nujni pogoj za konstituiranje družine (osvobajanje žensk od reproduktivne funkcije; družina so lahko tudi prijatelji ipd.), heteroseksualnost ni edina spolna usmeritev v družinskem življenju (istospolne družine);
- *družbena promocija »preloženega« materinstva ob ohranjanju temeljnega strukturnega načela družine*;
- sočasen pojav »novega« vpletenega očetovstva in družbena legitimnost očetovske neprisotnosti;
- *soobstoj nasprotujočih si ideologij*, povezanih z raznovrstnostjo;
- *legitimnost nuklearne družine* kot modernega družinskega modela in drugih družinskih oblik (Švab 2001, 81–82).

Ob vseh teh dejstvih se pojavi vprašanje, kaj se sploh dogaja z družino? Je družina za posameznika sploh še pomembna? Morda bi lahko zaključili, da obstaja t. i. *postmoderna družina*. Če razumemo družino v postmodernizmu kot izrazito drugačno od moderne, nuklearne družine, potem je odgovor pritrdilen, saj podatki kažejo, da je družinsko življenje v postmodernizmu zelo drugačno od tistega v modernizmu. Vendar o postmoderne družini ne moremo govoriti, saj takšna oblika ne obstaja. Eden glavnih argumentov za to je pluralizacija družinskih oblik, ki je ne bi mogli dati na skupni imenovalac, postmoderno družino (Švab 2001, 54).

1.5 Delitev dela med partnerjema

Pereč problem današnjih izobraženih in zaposlenih žensk je, kako uskladiti plačano delo in obveznosti družine in starševstva. Če so ženske v preteklosti samoumevno opravljale večji del skrbi za družino, pa današnje ženske ob izenačenih možnostih izobraževanja pričakujejo enakovredno vključenost svojih partnerjev v družinsko delo. Vendar pa so se ta pričakovanja izkazala kot previsoka, saj trg delovne sile in moška pomoč pri družinskih opravilih kažeta drugačno podobo.

Zelo intenzivna vključenost žensk v plačano delo v Sloveniji ni bistveno spremenila tradicionalne delitve dela med spoloma v gospodinjstvu. Večkratno obremenitev zaposlenih žensk so nekoliko omilili široko razvejana mreža ustanov za varstvo otrok, organizirana javna prehrana in drugo. Še vedno pa veliko večino neplačanega dela v zasebnem in javnem življenju opravijo ženske (Černigoj Sadar 2000, 36).

A. Švab (2001, 151) z določenimi značilnostmi pojasnjuje, zakaj še vedno obstaja tradicionalna delitev dela v družini in s tem dvojna obremenjenost žensk:

- Avtoterapevtski značaj družinske aktivnosti moških v očetovski vlogi

Moško delo v družini se omejuje na prijetnejša opravila, povezana z otroki, redkeje pa druga vsakdanja rutinska (še posebej gospodinjska) opravila. Ukvarjanje z otroki lahko deluje kot psihološka terapija, rutinska gospodinjska opravila pa so le dodatno, odvečno breme.

- Moška vloga je omejena le na (minimalno potrebno) pomoč, ki pa postaja vse intenzivnejša. Moško vlogo v delitvi lahko s tega vidika razumemo kot nujno pomoč oziroma prispevek pri usklajevanju družinskih obveznosti in ne kot razvoj k enakovredni delitvi družinskega dela.
- Stabilnost percepcij in vrednot, povezanih z delitvijo dela.

Ta je v družini predvsem spolno opredeljena. Nekatere sociološke raziskave poročajo, da se brezposelni moški ne vključujejo v delitev družinskega dela, oziroma da se ta z njihovo brezposelnostjo ne spreminja.

Kljub vsemu pa je opaziti spremembe zlasti pri mlajši populaciji, ki se čedalje bolj trudijo, da bi bile vloge in delo znotraj družinskega okolja enako porazdeljeni. Podatki iz leta 1994 kažejo, da si najpogosteje gospodinjska opravila deli mlajša generacija, in sicer starši z otroki

od pet do 16 let (Černigoj Sadar 2000, 44). Vendar se v praksi pokaže, da ta porazdelitev deluje, dokler je par še brez otrok, z rojstvom otroka pa se to spremeni. V Sloveniji tako ženske kot moški gospodinjska dela pripisujejo nežnejšemu spolu, saj prav prihod otrok družinska opravila prevesi na žensko stran (Zavrl 1999, 85).

Delo v gospodinjstvu torej ostaja v domeni žensk, vendar pa v zadnjih nekaj desetletjih zaznavamo spremembe v vlogi očetov v družinskem življenju. Sociologi ta trend spreminjanja očetovstva in praks očetovanja imenujejo fenomen novega očetovstva.

1.6 Novo očetovstvo

Ustvarjanje družine in toplega doma že dolgo ni več tipično ženska potreba ali želja. Moški so v otrokovem življenju ravno tako kot matere potrebni celo življenje. Moški danes niso več samo hranitelji oziroma preskrbovalci družine, močno se je spremenila tudi njihova vloga v družini.

Današnji moški se zavedajo, da je podoba odraslega moškega, ki jo sporoča kultura (ljudskih množic), izrabljena in neuporabna. Moški se nanjo ne morejo več zanesti. Očitno je, da podobe o pravičnih, strogih, t. i. pravih moških v vsakodnevni praksi ne delujejo več. Sodobni moški so odprti za nove vizije v zvezi s tem, kakšni bi bili lahko moški (Zavrl 2002, 162). V postmodernizmu je prišlo do sprememb na področju očetovanja, s pojavom t. i. fenomena novega očetovstva. »Pod novim očetovstvom razumemo celoto tistih vlog (in delovanj), s katerimi se moški kot oče neposredno vključuje v vsa dela (od gospodinjskega, negovalnega, vzgojnega in emocionalnega), ki so nujna sestavina družinskega življenja, brez katerih preprosto ne bi bilo mogoče »delanje ljudi« – ohranjanje človeške vrste.« (Jogan 2001, 184)

V Sloveniji nekako prevladujeta dva modela očetovstva: *tradicionalni oz. komplementarni model*, kjer so očetje le redko in izjemoma udeleženi v skrbi za otroke ter v drugih družinskih opravilih, opravljajo bolj dela, ki tradicionalno pripadajo moškemu; ter *podporni model*, kjer je udeležba očetov sicer večja, vendar delo ni enakomerno porazdeljeno med partnerjema, skrb za otroke in drugo družinsko delo pa je razumljeno kot primarno družinsko delo. Pri komplementarnem modelu so očetje aktivno udeleženi v skrbi za otroke ter v družinskem delu nasploh, vendar večinoma v podpornem smislu, kot pomoč partnerkam, ki so preobremenjene in svojih nalog ne uspejo pravočasno opraviti (Renner in drugi 2008, 41).

Zakaj naj bi si očetje nenadoma tako želeli ljubezni od svojih otrok? Vzrok lahko leži v bolj neosebni in prazen delovnem mestu, saj so moški na delovnem mestu deležni manj prijateljskih odnosov in jih zato več potrebujejo doma. Ker so na delovnem mestu prikrajšani za osebna pričakovanja, so očetje globoko posegli v čustvene vire svoje družine, da bi bili deležni nežnosti in bližine svojih otrok, kar je do sedaj pripadalo ženskam. Razlog je lahko tudi ta, da očetje niso dobili dovolj podpore od okolja, morda so pogrešali ljubezen starih staršev, ali pa so se začeli zavedati, da so od svojih oddaljenih očetov dobili zelo malo ljubezni. Kakorkoli že, mnogi očetje so začeli opuščati tradicionalno postavljene omejitve, v povračilo pa so zahtevali novo vrsto ljubezni od svojih otrok (Zavrl 2002, 164). »Pogost motiv moških, ki želijo postati aktivni očetje, pa ni doseganje enakopravnosti med spoloma, temveč se želijo sami osebno razviti« (Ule in Kuhar 2003, 130).

Očitno je, da so današnje generacije očetov bistveno aktivnejše kot njihovi očetje, vendar Švabova ugotavlja, da so premiki k aktivnemu očetovstvu vidni predvsem na identitetni ravni. Med očetovsko identiteto ter subjektivno percepcijo očetovstva na eni strani in realnostjo vsakdanjih praks očetovanja in delitve dela obstaja precejšnji razkorak. Mnogi očetje vpletenost razumejo kot pripravljenost in sposobnost, da so vpleteni v skrb za otroke, ne pa v pomenu dejanskih praks oz. časa, ki ga preživijo z otroki. Prav tako je viden razkorak med tem, kako si pari v vsakdanjem življenju dejansko delijo družinsko delo na eni strani, ter percepcijo delitve dela na drugi strani. Gre torej za spremembo retorike, ki pa se ne razširja na dejansko delitev nalog med partnerjema, ampak gre prej za premik k družbenemu idealu aktivnega očeta (Rener in drugi 2008, 47).

Kljub idealiziranju fenomena novega očetovstva znotraj naše družbe pa je še vedno mogoče opaziti, da so ženske tiste, ki so v večji meri podvržene pritiskom v zvezi z ustvarjanjem poklicne kariere in njeno materinsko vlogo. Zakaj je tako, si bomo pogledali v nadaljevanju.

MATERINSTVO IN ZAPOSILITEV

Najpomembnejši in najbolj povezani sestavini našega življenja sta prav gotovo delo in družina. »Delo in ljubezen sta dve osnovni silnici, ki se prepletata skozi sleherno človeško življenje od rojstva do smrti in pomenita temelj našega duševnega zdravja in notranje uravnovešenosti.« (Mulej 1992, 11)

Z usklajevanjem dela in družinskega življenja se ob naraščanju dvokariernih parov izrazito ukvarjajo predvsem ženske. Sploh mlajše ženske se niso več pripravljene odreči karieri ali zgolj službi, kakršnikoli že, in se omejiti na gospodinjsko delo in skrb za otroke. Predvsem pa je delo lahko osrednji del samoidentitete žensk, tega pa seveda ne moremo posplošiti na vse vrste dela. Zaposlitev praviloma pozitivno vpliva na mater, ker poveča njeno samozavest, vpliva na njeno večje zadovoljstvo z življenjem v primerjavi z nezaposlenimi materami. Zaposlena mati ima na splošno bolj uravnovešen, tudi bolj emocionalen odnos do otroka kakor kronično nezadovoljna gospodinja, ki prenaša svoje občutke do življenja na otroka (Ule in Kuhar 2003, 124).

1.7 Konflikt med družinsko in poklicno vlogo

Kot smo do sedaj že ugotovili, v vseh tipih družin ženske opravijo večino družinskega dela (gospodinjsko delo, ukvarjanje z otroki). Za ženske nezadovoljiva, nesimetrična, nepravična delitev dela v gospodinjstvu je tudi eden izmed razlogov za zmanjševanje števila otrok, saj gre za iskanje harmonije med delom in družino pogosto na škodo spanja, zabave, sproščanja in samoizpolnjevanja žensk (Ule in Kuhar 2003, 129).

Manjše število otrok pa še zdaleč ni edini negativni element usklajevanja javnega in zasebnega življenja. Matere si morajo največkrat deliti prvo mesto, na katerem je družina, s poklicnim življenjem, kar vodi v dvojno obremenjenost žensk. Delodajalci danes postavljajo vse zahtevnejše pogoje za zaposlitev, delovni urniki se raztezajo čez cel dan, nemalokrat je treba delo opraviti tudi izven delovnega časa, celo doma. Ženske so tako podvržene stresu, saj so razdvojene med ustvarjanjem karijerne poti in materinstvom oz. družinsko srečo. »Zaradi tega so mnoge ženske nesrečne in nezadovoljne, saj imajo občutek, da so v zasebnem življenju odpovedale« (Mulej 1992, 80).

Zelo intenzivna vključenost žensk v plačano delo ni bistveno spremenila tradicionalne delitve dela med spoloma v gospodinjstvu, kot smo že spoznali v prejšnjih poglavjih. Še vedno

opravijo veliko neplačanega dela na zasebnem in javnem področju ženske. Zaradi takšne delitve dela so tudi ženske, ki niso obremenjene z neplačanim delom, prikrajšane za možnosti na trgu delovne sile. Delodajalec namreč predpostavlja, da ženska take obremenitve ima ali pa, da jih bo imela (Černigoj Sadar 2000).

V sodobni družbi je kot dobra mati stereotipno portretirana ženska, ki je popolnoma predana svoji družini, kateri je na razpolago 24 ur na dan. Ženskam s kariero takšna družba sporoča, da niso dobre matere, če niso ves čas z družino, po drugi strani pa jih za družino kaznuje s počasnejšim napredovanjem in steklenimi stropi, saj se na delovnem mestu srečujejo s stereotipom ne dovolj predanega zaposlenega in posledično neprimerne kandidata za najvišja delovna mesta. »Ženske neprestano spremlja bojazen, da jih bo okolje ocenjevalo kot sebične in premalo skrbne, da v družini ne bodo več ljubljene in cenjene, če bodo uresničile svoje sanje in se popolnoma predale poklicu« (Škof 2002, 7).

Zaradi vedno večjih zahtev sodobnega delovnega življenja ženske oziroma starši uporabijo več vrst neformalnih pomoči za lažje usklajevanje poklicnih in družinskih obveznosti, plačanega družinskega dela in otroškega varstva.

1.8 Plačano delo v gospodinjstvu

Delo v gospodinjstvu, ki ga pretežno opravljajo ženske, je v družbi še vedno podcenjeno. »Vsakdo nekako ve, kaj pomeni biti gospodinja; v resnici pa tega ne ve nihče« (Oakley 2000, 106). Ženske zato težje načrtujejo svoj prosti čas, velikokrat se zgodi, da, zlasti na zahtevnejših delovnih mestih, svoj delovnik zaključijo pozno popoldne, včasih delajo tudi doma. Družba ves ta čas, ki ga ženske porabijo za družinska opravila, omalovažuje, saj je postalo preprosto samoumevno. Ker delo v gospodinjstvu ni priznано za pravo delo, je tudi gospodinja sama nezanimiva, nepomembna oseba. Ljudje mislijo, da je gospodinjsko delo manj pomembno in to mnoge gospodinjke spravlja v slabo voljo (Oakley 2000). Moški, kot smo že spoznali, največkrat igrajo zgolj podporno vlogo.

Ob dvojni obremenitvi, z družinskim delom in službenimi obveznostmi, nekatere ženske poiščejo gospodinjsko pomočnico. Z. Šadl (2006, 51) meni, da je kupovanje plačanega družinskega dela le ena izmed strategij kombiniranja plačanega dela in gospodinjskih obveznosti. Delo žensk v gospodinjstvu je še vedno večinoma nevidno in necenjeno. Nevidno delo opravljajo nevidne delavke, kajti postorijo ga tedaj, ko je družina zdoma, starši v službi

in otroci v vrtcu ali šoli. V tujih domovih naredijo tisto, za kar ženskam mnogokrat zmanjkuje časa: likajo, kuhajo, pospravljajo, tudi varujejo otroke (Podkrižnik 2008).

Kot pravi M. Hrženjak (2007a, 8): »*Za marsikatero uspešno žensko stoji druga ženska, ki opravlja njeno domače delo*« in opozarja, da v Sloveniji ni lahko biti ženska, mama in zaposlena oseba hkrati, čeprav zmotno veljamo za državo z dobro urejenim mehanizmom usklajevanja poklicnih in zasebnih obveznosti.

Najmanjše gospodinjskih pomočnic pa ima tudi pozitivne učinke, saj ponuja nove možnosti za zaposlovanje in samozaposlovanje. Servisne storitve družinam ponujajo posamezni ljudje, agencije oz. servisni centri ter delodajalec (najpogosteje s pomočjo agencije). Servisi so lahko organizirani in financirani s strani javne oblasti, lahko jih organizirajo zasebniki, finančno pa jih podpirajo javne oblasti ali pa so povsem komercialne narave (Ule in Kuhar 2003, 128). Vendar pa večinoma plačano družinsko delo poteka na črno in v zadnjih letih narašča. Z. Šadl poudarja, da »pomanjkanje statističnih in javnomnenjskih podatkov močno otežuje proučevanje razširjenosti plačane gospodinjske pomoči in trenda gibanja tovrstnega dela na črno pri nas« (Šadl 2006, 31).

Raziskave kažejo, da se gospodinjsko delo na zasebnem področju bolj kot na moške premešča na globalni trg. Ta opravila pa opravlja najeta delovna sila, ki je spet ženska. Večinoma so te ženske pripadnice določenega razreda ali nacionalnosti. Med njimi najdemo tako (ilegalne) priseljenke iz republik bivše Jugoslavije, dolgotrajno brezposelne ženske, starejše ženske, mlajše ženske, ki iščejo prvo zaposlitev, in delavke, ki jim njihov dohodek na zadostuje za preživetje. Precej je tudi študentk, ki jim to delo omogoča dodaten zaslužek ob študiju. Tem ženskam dodatni zaslužek ne služi zgolj za golo preživetje, ampak vpliva na njihov ekonomski status in posledično višjo kvaliteto življenja (Hrženjak 2007b).

Družine se odločijo za najeto pomoč, kadar jim seveda to dopuščajo finančne zmožnosti. Z. Šadl meni, da je takšno povpraševanje značilno za gospodinjstva z dvema karierama in predvsem za ženske na višjih položajih, ki si to lahko privoščijo. Raziskava v projektu SIPA (sistem pomoči na domu, ki je nastalo v okviru programa pobude EQUAL) je pokazala, da v kar 80 % gospodinjstev ženske menijo, da bi potrebovale pomoč pri domačih opravilih, največkrat zaradi posvečanja kariere in izobraževanju ter pridobivanju prostega časa zase. (Hrženjak 2007a, 104).

Mnogo zaposlenih žensk raje tisti čas, ko bi morale opravljati gospodinjska dela, nameni drugim aktivnostim, npr. ukvarjanju z otrokom, hobijem, izletom, športnim aktivnostim ipd. Razlog, zakaj vse več žensk potrebuje najeto pomoč, se skriva v podcenjevanju in samoumevnosti gospodinjskih del in obenem vse večji ambicioznosti žensk, ki si želijo kariero in višje izobraževanje.

1.9 Varstvo otrok

Neformalne oblike pomoči so podobno kot v gospodinjstvu zelo zaželeni in skorajda nuja pri današnjem hitrem načinu življenja. Izbira varstva za otroka je dilema, s katero se pogosto soočajo starši, predvsem so ženske tiste, ki so v največji meri odgovorne za vzgojo in varstvo otrok. Poseben problem predstavlja varstvo otrok v času, ko je mati v službi. Otroci so v tem času v skupinskem varstvu, bodisi vrtcih ali pa pri zasebnih varuškah. Največja obremenitev, s katero se soočajo mame s predšolskimi otroki, je delovnik, daljši od običajnih 8 ur, ko je večina vzgojno-varstvenih ustanov že zaprtih. Zato je vse pogostejša potreba po varstvu zunaj običajnega delovnega časa in v poznopopoldanskem času.

Največji problemi, s katerimi se sooča večina staršev, so prezasedenost vrtcev, časovna neprilagodljivost vrtcev in stroški. Zato so starši primorani poiskati alternativne rešitve znotraj svojih socialnih omrežij. Kljub temu da država spodbuja k večji rodnosti, se zaradi takšnih izkušenj partnerji redkeje odločajo za večje število otrok. Starši se pri izbiri najustreznejšega varstva za svojega otroka odločajo glede na lastne potrebe in potrebe otroka, saj v določenem starostnem obdobju potrebujejo različne oblike varstva. Na prvem mestu pri nujenju tovrstne pomoči so seveda ožji družinski člani, največkrat so to stari starši, ali pa prijatelji. »Ta oblika dnevnega otroškega varstva ima več prednosti: je cenejša, starši ji bolj zaupajo in časovno je mnogo bolj fleksibilna kot institucionalno dnevno varstvo« (Švab 2003, 1122).

Po nujenju neformalne pomoči izstopajo babice, ki največkrat ne samo varujejo otroke, pač pa pomagajo tudi pri gospodinjskih opravilih: družini svojih otrok pogosto skuhamo kosilo, pospravijo stanovanje in zlikajo perilo (Šadl 2009, 100). Veliko staršev pa babic ali drugih sorodnikov nimajo, zato se morajo zateči k alternativnim oblikam neformalne pomoči, zasebnim varuškam. Povpraševanje po zasebnih varuškah je bistveno večje kot ponudba, težava nastane, če potrebujete varuško za dnevno varstvo, ko so starši v službi. Varstvo je lahko individualno pri družini ali pri varuški doma, lahko je tudi manjša skupina otrok.

Varuške lahko najdejo preko oglasov, agencij, največkrat pa kar preko svoje socialne mreže, tako da povprašajo svoje sorodnike, prijatelje za »preverjeno varuško«. Ključna prednost plačanega reproduktivnega dela, v tem primeru varstva otrok, je visoka stopnja personalizacije in čustvenega naboja. Edinstvenost zaposlitve je v tem, da se dogaja znotraj izolirane zasebne in intimne sfere doma (Šadl 2007, 265).

Vsekakor pa imajo tudi neformalne oblike varstva otrok pomanjkljivosti. Otroci in starši zaupajo babicam ali varuškam, da bo za otroka najboljše poskrbljeno, saj se tudi otroci, ki osebo poznajo, počutijo varne in brezskrbne. Javni vrtci pa so usmerjeni tako, da spodbujajo otrokove sposobnosti in razvijajo njihovo ustvarjalnost. Prav tako se pogosto dogaja, če so v varstvu pri babicah, da so preveč popustljive do otroka, kar vodi v težave pri vzgoji in vzpostavljanju avtoritete staršev. Babice ali varuške otroka le varujejo, nimajo pa strokovnega znanja in izkušenj, ki bi otroku nudile koristna znanja, vedenja in sposobnosti. Problem je tudi neprimerna izobrazba varušek, saj gre večinoma za ženske, ki svoje dejavnosti ne registrirajo in »opravljajo delo na črno« (gre zlasti za študentke, starejše gospe, nezaposlene ženske).

Kljub temu da je delež gospodinjestev v Sloveniji, ki najema plačano pomoč pri varstvu otrok, le 3-odstoten (Šadl 2006), pa vseeno kaže na prisotnost plačane pomoči v Sloveniji, tako na področju gospodinjskega dela kot tudi otroškega varstva. Razkorak med plačanim delom in zasebnim življenjem je opozorilo države, da pripravi ukrepe in strategije za lažje usklajevanje delovne in zasebne sfere zlasti preobremenjenih žensk.

UKREPI DRŽAVE IN DELODAJALCA PRI USKLAJEVANJU POKLICNEGA IN DRUŽINSKEGA ŽIVLJENJA

Pomembno vlogo pri usklajevanju družinskih in poklicnih obveznosti igrajo nacionalne socialne politike, ki lahko z različnimi ukrepi izboljšajo stanje na področju družine. Vse države, članice Organizacije združenih narodov, priznavajo pomen in vlogo družine v družbi in tudi potrebo po njenem varstvu s strani družbe oziroma države. Najprej sem bom dotaknila področja družinske politike, saj ta s svojimi ukrepi pomembno vpliva na kvaliteto družinskega življenja in na to, v kolikšnem obsegu se starši, zlasti očetje, aktivno posvečajo svojim otrokom. Tukaj sta Zakon o starševskem varstvu in družinskih prejemkih (Uradni list RS, 97/2001) in Zakon o delovnih razmerjih (Uradni list RS, 42/2002), ki v svojem 187. členu določa, da imajo delavci zaradi starševstva pravico do posebnega varstva v delovnem razmerju ter da jim mora delodajalec omogočiti lažje usklajevanje družinskih in poklicnih obveznosti.

1.10 Družinska politika

Družinsko politiko, torej temeljna načela in potrebe o varstvu družine v družbi v Sloveniji, opredeljuje Resolucija o temeljih oblikovanja družinske politike v Sloveniji, ki je bila sprejeta leta 1993. Tako kot za opredelitev pojma družine obstaja tudi za družinsko politiko več opredelitev.

Resolucija v II. poglavju opredeljuje družinsko politiko kot » /.../ celoto socialnih, ekonomskih, pravnih, pedagoških, znanstvenih, fiskalnih in drugih ukrepov, ki jih določen politično-administrativni sistem izvaja, da bi posredno ali neposredno vplival na življenjske pogoje družin oziroma njenih članov, njihov nastanek in razvoj.«

»Družinska politika je zbir pravnih norm, dejavnosti in ukrepov države, ki želi na ta način ustvariti ustrezne razmere za družinsko življenje. To so razmere, ki mladim dvojicam omogočijo, da si ustvarijo družino in da lahko ustrezno delujejo in izpolnjujejo svoje pomembne družinske in družbene vloge« (Boh 1993, 221).

V normativnem okviru družinska politika v navezavi na delo in družino opredeljuje predvsem naslednje koncepte:

1. Družino vidi kot primarni socialni prostor, ki daje optimalne možnosti za čustveni in socialni razvoj otrok, obenem pa je odgovorna za njihovo blaginjo. To pomeni, da je primarna funkcija družine skrb za otroke.
2. Pomembno je promoviranje enakih možnosti obeh spolov, ki naj bi zaživel z različnimi ukrepi, predvsem v povezavi z usklajevanjem dela in družine.
3. Ustvarjanje pogojev za kvalitetnejše usklajevanje družinskih in poklicnih obveznosti staršev (matere in očeta) in spodbujanje k enaki odgovornosti obeh staršev (Švab 2003, 1117).

Družinska politika in politika zaposlovanja, še izpostavlja resolucija, se stikata v primeru, ko posameznik usklajuje svoj čas med družinskimi obveznostmi in poklicnimi aktivnostmi. »Gre za problem porabe in delitve časa, za uveljavljanje enakih možnosti spolov, za upoštevanje družinskih potreb v profesionalni sferi ter za usklajevanje potreb družinskega življenja in starševske odgovornosti s poklicnimi aktivnostmi« (Švab 2003, 1117). Raziskave javnega mnenja in kakovosti življenja v svetu in pri nas kažejo, da imajo ljudje premalo časa za zasebno življenje. Prav tako analitiki strategij mladih glede odločanja za starševstvo in načrtovanja družinskega življenja ugotavljajo, da sta področji dela in družine neločljivo povezani ter povezanost med nadpovprečnimi delovnimi obremenitvami in bolezensko problematiko (Kanjuro Mrčela in Černigoj Sadar, 2004).

Torej je za učinkovito uresničevanje družinske politike treba poskrbeti tako za delovno okolje kot javne storitve, ki bodo družini prijazne. Analiza družinskih politik v svetu pa kaže, da so najuspešnejše tiste politike, ki posameznikom in parom z otroki zagotavljajo tudi pomoč pri usklajevanju vloge zaposlenega in starša (Ule in Kuhar, 2003).

5.1.1 Starševski dopusti v Sloveniji

Zakonska urejenost starševskih dopustov omogoča ženskam lažje usklajevanje delovnih in družinskih obveznosti. Starševski dopusti so bili v Sloveniji urejeni z ustrezno zakonodajo tudi pred obdobjem prehoda v 80. in 90. letih 20. stoletja. V obdobju prehoda v nov politični in ekonomski sistem se ureditev na tem področju ni poslabšala, ampak je nova zakonodaja dodatno spodbujala enakopravnejše sodelovanje obeh staršev v skrbi za otroke (Kanjuro Mrčela in Černigoj Sadar 2004, 7). »Krovni in najbolj splošni zakon, ki obravnava problem neenakosti spolov v družbi, je Zakon o enakih možnostih žensk in moških, ki ga je Državni

zbor Republike Slovenije sprejel 21. junija 2002« (Rener 2005, 29). Starševski dopusti so financirani v okviru sistema socialnega varstva kot 100-odstotno nadomestilo plače.

Zakon o starševskem varstvu in družinskih prejemkih iz leta 2001 opredeljuje štiri vrste starševskega dopusta:

- *Porodniški dopust* traja 105 dni s 100-odstotnim nadomestilom povprečne plače zaposlenega v prejšnjem letu. Uporablja ga mati in samo v izjemnih primerih oče otroka. Vključuje pripravo na porod ter nego in varstvo takoj po rojstvu otroka. Mati mora porabiti 28 ali največ 45 dni dopusta pred rojstvom otroka. Če ta dopust koristi druga oseba, je omejen na 77 dni (105–28 dni).
- *Starševski dopust* (neprenosljiva očetova pravica) traja 90 dni – 15 dni oče prejema 100 % svoje plače, za preostalih 75 dni pa dobi prispevek za socialno varnost, ki temelji na zakonsko predpisani minimalni plači. Vsaj 15 dni je treba porabiti do dopolnjenega otrokovega šestega meseca, preostale dni pa do otrokovega tretjega rojstnega dne.
- *Dopust za nego otroka* nastopi takoj po poteku porodniškega dopusta, staršu pripada za nego in varstvo otroka, in sicer v trajanju 260 dni. Ta dopust temelji na družini, kar pomeni, da ga lahko vzame mati ali oče.
- *Posvojiteljski dopust* traja 150 dni za otroka, ki je star 1 do 4 leta, 120 dni za otroka, starega od 4 do 10 let.

Dosedanji podatki kažejo, da starševski dopust, razen očetovskega, v Sloveniji večinoma izrabljajo ženske. Stopnja koriščenja te ugodnosti je zelo visoka. Po podatkih Ministrstva za delo, družino in socialne zadeve je leta 2003 starševski dopust prekinilo in uporabilo pravico do izplačila preostalega dela starševskega nadomestila samo 77 žensk in 18 moških, v letu 2004 pa 73 žensk in 93 moških. Odstotek očetov, ki so v zadnjih nekaj letih izkoristili starševski dopust, je okoli 1 %. Očetovski dopust izrablja precej več očetov – leta 2003 jih je bilo 10.917 (dve tretjini upravičencev). To pa za zdaj ne spodbuja izrabljanja starševskega dopusta očetov. Ženske so tudi pogosteje odsotne zaradi družinskih ali skrbstvenih obveznosti (Kanjuo Mrčela in Černigoj Sadar 2004, 7).

Dejstvo, da dopust za nego in varstvo otroka na primer izkoristi le odstotek očetov, lahko razumemo kot neučinkovitost ukrepa, ki ni bil povezan v celovit sistem politike na področju usklajevanja dela in družine. Obseg, ki ga lahko očetje izkoristijo ob rojstvu otroka, je

premajhen, da bi lahko dejansko vplival na enakomernejšo delitev skrbi med starši (Švab 2003, 1121). Eden od razlogov, zakaj starševski dopust moški koristijo v manjšini, je strah, da bodo zasmehovani, saj družbena zavest še ni tako močno razvita, da bi očete spodbujala h koriščenju tega dopusta. Kljub temu pa ima Slovenija zakonodajo, ki bi jo po obsegu, višini nadomestil in fleksibilnosti oblik starševskih dopustov, lahko primerjali z najboljšimi trenutno obstoječimi shemami dopustov v Evropi. O Sloveniji nekateri avtorji govorijo kot o Švedski na jugu (Rener in drugi 2005, 35).

Eden od mehanizmov, s katerimi delodajalec pripomore k lažjemu usklajevanju službenih in zasebnih obveznosti staršev, je oblika fleksibilnega zaposlovanja.

5.1.2 Fleksibilne oblike zaposlovanja

Fleksibilnost ali prožnost razumemo kot proces spreminjanja pogojev zaposlovanja in načina organiziranja dela v smeri vse večje raznovrstnosti. Delodajalci uporabljajo fleksibilne oblike dela za to, da bi omogočile ustvarjanje novih delovnih mest, lažje usklajevanje različnih področij življenja in vrst dela (Kanjuo Mrčela v Svetlik in Ilič 2004, 220–221).

Glavna prednost fleksibilnega dela za zaposlene je, da imajo možnost uskladiti svoje ostale obveznosti in dejavnosti z delom in tako bolje izkoristiti svoj prosti čas. Fleksibilno zaposlovanje je še posebej priročno za zaposlene, ki so mladi in imajo invalidne otroke ali skrbijo za starejše.

Z vidika zaposlenega, njegove možnosti avtonomije in delovne obremenjenosti ter glede na prevladujočo zakonodajo v državah EU, lahko prožne oblike dela razdelimo v dve skupini: tiste, katere imajo potencialno negativne učinke, in tiste, pri katerih lahko z razumnim uvajanjem pričakujemo pozitivne učinke. Med fleksibilne oblike dela s potencialno pozitivnimi učinki so uvrščene: delo za krajši delovni čas, delitev delovnega mesta, prožni delovni čas, delo na domu in delo na daljavo. Med tiste, ki imajo na zaposlene negativen vpliv, pa sodijo delo za konec tedna, delov v izmenah, nadure, začasno delo itd. (Kanjuo Mrčela in Černigoj Sadar 2004, 14).

Vendar pa ne gre prezreti dejstva, da se v najmanj ugodne oblike fleksibilnega zaposlovanja vključujejo najpogosteje ženske, neizobraženi delavci, invalidi, imigranti in pripadniki rasnih in etničnih manjšin, se pravi skupine, ki so sicer že marginalizirane na trgu delovne sile (Kanjuo Mrčela v Svetlik in Ilič 2004, 234). Ženske v Sloveniji so nadpovprečno zastopane

pri delu za določen čas in delu s skrajšanim delovnim časom, kar predstavlja večjo negotovost na trgu delovne sile v primerjavi z moškimi. Delo s skrajšanim delovnim časom je najpogosteje povezano z opravljanjem neplačanega dela, kot je varovanje družinskih članov in gospodinjska dela. To pa kaže na obstoj še vedno tradicionalnih vzorcev delitve dela, po katerih ženske prevzemajo več gospodinjskih del kot pa del za plačilo, ki so tradicionalno v rokah moških (Svetlik v Pirher in Svetlik 1994, 131).

Primer dobre prakse sodelovanja delodajalcev in države za zagotavljanje družini prijaznega okolja je spodbujanje podjetij, v katerih se delodajalci zavzemajo za pomoč zaposlenim pri usklajevanju delovnega in zasebnega življenja.

5.1.3 Projekt družini prijaznega podjetja

Družini prijazno podjetje je pri nas še dokaj neznan pojem, medtem ko je to v tujini že uveljavljen. Projekt družini prijazno podjetje je uvedla skupnost Equal, s katero se je povezal Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve. Vsako podjetje, ki ima cilj izboljšati in spodbujati politiko enakih možnosti v podjetju in v širši skupnosti, lahko v okviru tega programa pridobi spričevalo oz. certifikat »Družini prijazno podjetje«. Do sedaj je osnovni certifikat pridobilo že več kot 100 slovenskih podjetij in organizacij (Certifikat družini prijazno podjetje 2011a).

Namen uvedbe certifikata v Sloveniji je oblikovati sistem za javno nagrajevanje podjetij, ki imajo pozitiven odnos do starševstva na delovnem mestu in na podlagi vzajemnega upoštevanja potreb zaposlenih in organizacije, ki bodo omogočile kakovostno delo (Kanjuro Mrčela in Černigoj Sadar 2007, 102).

Katere prednosti prinaša družini prijazna politika v podjetju? Ena izmed pozitivnih strani vpeljave certifikata je preizpraševanje vodstva o njihovem načinu vodenja podjetja in s tem zaposlenih. Z implementacijo ukrepov vodstvo sporoča, da je zrelo za spremembe, inovacije, nove načine funkcioniranja, nova znanja. Hkrati s certifikatom vodstvo svojim zaposlenim sporoča, da jim ni vseeno zanje in za njihovo počutje pri delu. Posledično se poveča zadovoljstvo zaposlenih in s tem tudi pripadnost podjetju oz. organizaciji. Lažje usklajevanje poklicnega in družinskega življenja pripomore k večanju motivacije in produktivnosti zaposlenih. Ne nazadnje ima certifikat tudi pozitivne ekonomske učinke: večja je produktivnost, saj so zaposleni bolj mirni in zbrani na delovnem mestu, če so opravili in

poskrbeli za vse družinske obveznosti. Ne pozabimo, da podjetje s takšnimi ukrepi pridobi ugled (Certifikat družini prijazno podjetje 2011b).

Menim, da je ta projekt zelo pomemben zlasti za ženske, ki so še v procesu ustvarjanja lastne družine. Pogosto se soočajo z negativnimi izkušnjami delodajalcev, ki so velikokrat nerazumevajoči glede nosečnosti, odsotnosti z dela zaradi nege otroka, kar posledično otežuje njihovo karierno napredovanje. Vendar pa se ženske zaradi ugodne politike podjetja lažje odločajo za otroke, kar pozitivno vpliva na povečanje rodnosti v Sloveniji.

RAZISKAVA

V empiričnem delu diplomske naloge sem se odločila za kvalitativno raziskavo, s katero sem želela ugotoviti, s kakšnimi težavami se v največji meri spoprijemajo mlade ženske v odnosu do družine (partner, otrok) ter kako je rojstvo otrok vplivalo na njihovo zasebno življenje in karierno pot.

Za raziskavo sem uporabila individualne (face to face) poglobljene intervjuje. Za takšno obliko intervjuja sem se odločila, ker omogoča potek pogovora v bolj sproščenem vzdušju, zato so tudi intervjuvanci bolj sproščeni in njihovi odgovori iskrenjši. Intervju je najpogostejša tehnika pridobivanja podatkov v kvalitativni paradigmi. Cilj je pridobiti kompleksne, poglobljene, individualizirane odgovore, torej konkretno videnje anketirancevih občutij, motivov, stališč in izkušenj (Malnar 2002). Govorimo lahko o deloma strukturiranih intervjujih, za katere je značilno, da ima raziskovalec vnaprej pripravljena okvirna vprašanja, intervjuvanec pa ima pri odgovarjanju veliko manevrskega prostora za izražanje lastnih stališč. Vprašalnik sem dopolnila še z anketo z demografskimi vprašanji, ki vključujejo vprašanja o starosti, izobrazbi, zaposlitvi, statusu, kraju bivanja, številu otrok in njihovi starosti.

V empiričnem delu sem si zastavila naslednja raziskovalna vprašanja:

Raziskovalno vprašanje št.1: Ali je ženska bolj obremenjena z usklajevanjem plačanega dela in družinskimi obveznostmi kot moški?

Raziskovalno vprašanje št.2: Kako ženske doživljajo svoj prosti čas?

Raziskovalno vprašanje št.3: Ali ženske, ki imajo poleg formalnih tudi neformalne oblike pomoči, lažje usklajujejo poklicne in družinske obveznosti?

Raziskovalno vprašanje št.4: Ali sta gospodinjsko delo in skrb za otroke še vedno v domeni žensk?

Raziskovalno vprašanje št.5: Ali se ženske zaradi kariernih ambicij odločajo za manj otrok oz. se za materinstvo odločajo kasneje?

1.11 Opis raziskave

Intervjuje sem izvajala od 25. februarja do 5. marca 2011. Intervjuvala sem 8 žensk, ki imajo vsaj enega otroka, starega do 6 let. Pogovarjale smo se o različnih področjih njihovega življenja: dom, delo, prosti čas itd. Izkušnje posamezne ženske, ki si ustvari družino in kariero, so namreč različne in tako edinstvene. Izbrala sem tiste ženske, za katere sem predpostavljala, da so dober vir informacij, ki sem jih želela pridobiti. Predvsem me je zanimalo, kateri so tisti problemi oz. ovire, s katerimi se ženske najpogosteje srečujejo tako v družini (odnos do partnerja, otrok) kot tudi na delovnem mestu. Posamezen intervju je povprečno trajal od 30 do 45 minut.

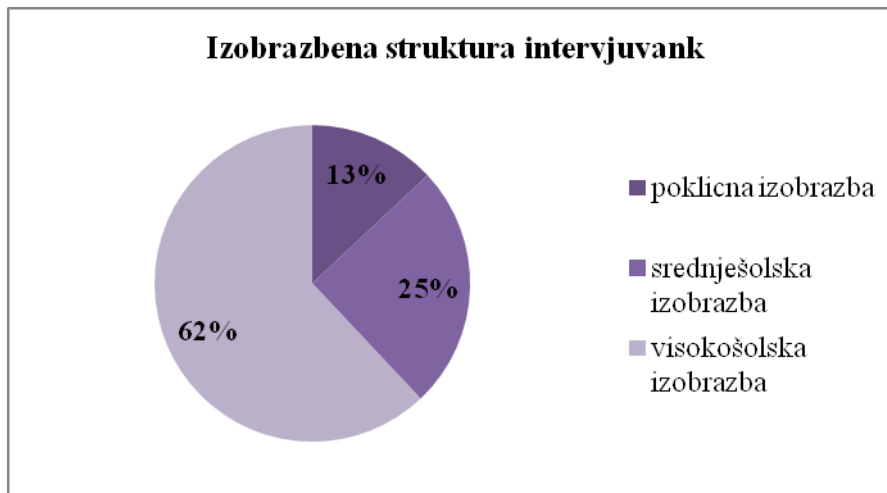
Pogovori so bili individualni, potekali pa so na različnih lokacijah. Večinoma smo se dobili pri njih doma, v službeni pisarni, z nekaterimi, ki stanujejo na drugih koncih Slovenije, pa v Ljubljani v lokalni. Z vsemi je pogovor potekal zelo sproščeno, zagotovila sem jim anonimnost in zaupnost. Nobena ženska ni odklonila sodelovanja.

Intervjuvanke sem izbrala na podlagi metode »snežne kepe« (snowball metode), kar pomeni, da sem intervjuvanke iskala v okviru svoje socialne mreže. K sodelovanju sem povabila nekaj prijateljic, ki imajo majhne otroke, te pa so mi pomagale navezati stike s svojimi znankami, ki so ustrezale merilom za raziskavo.

Štiri osebe, ki so sodelovale v raziskavi, prihajajo iz Ljubljane in po ena iz Velikega Ločnika, Zgornje Besnice v bližini Kranja, Celja in Sevnice. Najmlajša udeleženka je bila rojena leta 1984, najstarejša leta 1973.

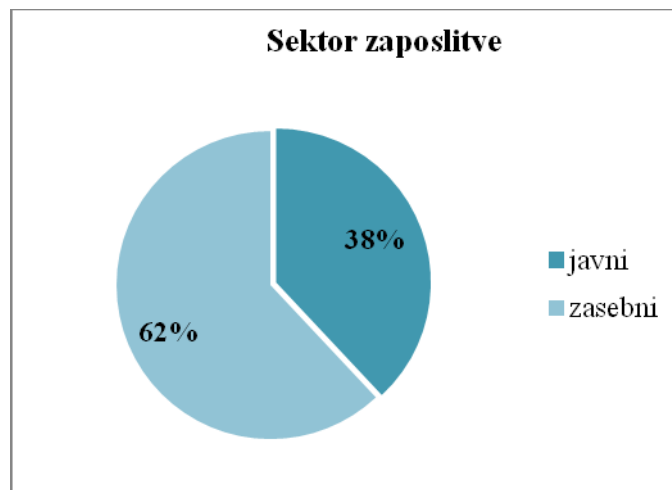
Izobrazbena struktura intervjuvank je bila naslednja; ena je imela poklicno izobrazbo (13 %), dve sta imeli srednješolsko izobrazbo (25 %), pet (62 %) jih je imelo visokošolsko izobrazbo (glej sliko 6.1).

Slika 6.1: Izobrazbena struktura intervjuvank

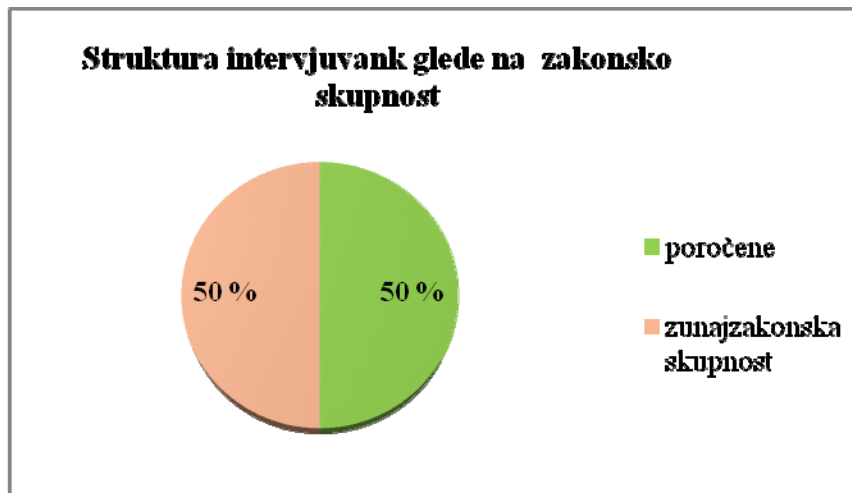
Glede na sektor zaposlitve so bile tri osebe (38 %) zaposlene v javnem sektorju, pet pa jih je delalo v zasebnem sektorju (62 %) (glej sliko 6.2).

Slika 6.2: Zaposlitveni sektor intervjuvank

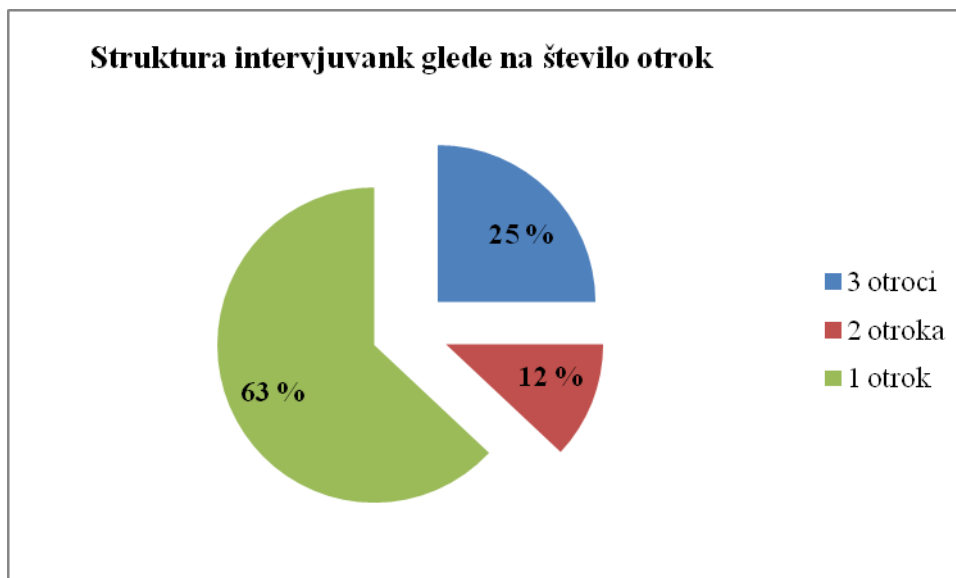
Polovica intervjuvank (50 %) je bilo poročena, druga polovica je živel v zunajzakonski skupnosti (glej sliko 6.3).

Slika 6.3: Struktura intervjuvank glede na zakonsko skupnost

Izmed sodelujočih sta imeli dve intervjuvanki (25 %) tri otroke, ena (12 %) dva otroka in pet (63 %) intervjuvank po enega otroka (glej sliko 6.4).

Slika 6.4: Struktura intervjuvank glede na število otrok

1.12 Vsebinska opredelitev raziskave

Vsebinsko je bil intervju razdeljen na dva dela. Prvi del je vseboval vprašanja o osnovnih podatkih intervjuvank in njihovem družinskem življenju, drugi del pa je vsebinsko zajemal vprašanja glede usklajevanju službenih in družinskih obveznosti žensk; sestavljen je iz šestih sklopov oz. področij življenja, ki so po mojem mnenju za ženske najpomembnejša. Zanimalo me je, kako se je njihovo življenje spremenilo po rojstvu otrok ter na katera področja njihovega življenja so te spremembe najbolj vplivale.

Na začetku pogovora sem predstavila vsebino in namen intervjuja ter jim postavila nekaj vprašanj o demografskih podatkih. Intervju sem začela z vprašanjem o problematiki žensk pri usklajevanju službe in družinskega dela. Zanimalo me je, če in koliko se jim je življenje spremenilo po rojstvu otroka in s kakšnimi težavami se soočajo pri usklajevanju dela in družine.

V drugem vsebinskem sklopu sem se osredotočila na otroško varstvo. Pri tem me je zanimalo, kakšno obliko varstva imajo in kdo jim pri tem največ pomaga. Zlasti me je zanimalo, kakšno vlogo imajo pri tem njihovi partnerji.

Tretji sklop je zajemal vprašanja o neformalnih oblikah pomoči, s katerimi si ženske pomagajo pri vsakodnevnih opravilih. Povprašala sem jih, kakšne oblike neformalne pomoči največkrat uporabljajo in kako bi se znašle, če takšnih oblik ne bi bilo.

V četrtem delu sem se dotaknila področja prostega časa. Zanimalo me je, kako ženske razpolagajo s prostim časom, kakšne hobije imajo in kolikokrat si vzamejo čas zase. Vprašala sem jih, do kakšnih sprememb je prišlo pri preživljanju prostega časa po rojstvu otrok.

Peti sklop je vseboval vprašanja o porazdelitvi družinskega dela med partnerjema. Zanimalo me je, kako si s partnerjem porazdelita domače delo in na kakšen način sodelujeta pri vzgoji otrok ter kakšno vlogo ima pri tem partner.

V zadnjem delu pa so sledila vprašanja o načrtovanju družine. Zanimalo me je, kaj je vplivalo na odločitev, da si ustvarijo družino, in kako gledajo na svoj službeni položaj pred rojstvom otroka in po njem. Želela sem poizvedeti, ali jim je pomembnejša kariera ali družina. Ob samem zaključku sem jih povprašala, ali menijo, da so se za otroka odločile ob pravem času in ali je bilo načrtovanje povezano z njihovim napredovanjem na delovnem mestu.

V intervjuju so uporabljena izmišljena imena. Odgovore intervjuvank sem preoblikovala v knjižni jezik, razen kadar bi sprememba pomembno vplivala na pomen stavka.

1.13 Rezultati in interpretacija raziskave

Da bi preverila svoja izhodiščna raziskovalna vprašanja, sem odgovore vsebinsko razdelila na šest sklopov, ki nam dajo vpogled v posamezni del življenja intervjuvank. Ker me je zanimalo, ali usklajevanje službe in družine ženske zaznamuje in kako, sem se osredotočila na najpogostejše težave, na katere naletijo ob usklajevanju. Zanimalo me je, kako je glede otroškega varstva in drugih neformalnih oblik pomoči, kakšna je partnerjeva vloga, kaj jim pomeni prosti čas in kako vse to vpliva na odločanje za povečanje družine. Ugotovitve sem primerjala z rezultati kvantitativnih in kvalitativnih ugotovitev raziskave, ki so jo opravile A. Kanjuo Mrčela in N. Černigoj Sadar (2004).

6.3.1 Problemi žensk pri usklajevanju delovnih in družinskih obveznosti

Za začetek me je zanimalo, kako je rojstvo otroka vplivalo na njihovo življenje in s katerimi težavami se največkrat srečujejo pri usklajevanju delovnih in družinskih obveznosti. Vse intervjuvanke so menile, da se je s prihodom novega člana življenje precej spremenilo in da so se v ospredje postavile drugačne vrednote in večja odgovornost.

»V moje življenje je stopilo bitje, za katero sem postala odgovorna. Kar naenkrat sem postala odgovorna za njegov razvoj in prihodnost. To pomeni, da sva začela bolj odgovorno ravnati z denarjem, da nisva več žurala, bolj sva začela razmišljati o prihodnosti najine družine, da nam bo dobro.« (Maša, 27)

»Namesto, da bi šla na kavico ali pa lenarila in gledala tv, ali pa tudi kaj koristnega naredila, se ukvarjam s tamalim. Ko se igram z njim, čas tako hitro teče. Včasih imam občutek, da so dnevi prekratki za vse, kar bi morala narediti.« (Vesna, 32)

Katja pravi, da se je življenje zelo spremenilo, vendar v pozitivnem smislu, obenem pa je poudarila, da samo rojstvo ni bila ključna sprememba: *»Bolj kot sprememba ob rojstvu otroka je bila nato pridobitev rednega dela.« (Katja, 31)*

Tina, ki ima sedaj že tri otroke, je povedala: *»Po rojstvu prvega otroka najbolj ne veš, kaj pričakovati, čisto nova izkušnja.« (Mateja, 38)*

Zanimalo me je, ali jim usklajevanje dela in družine predstavlja težave in kako pogosto čutijo ta konflikt. Večina intervjuvank je odgovorila, da ima težave z usklajevanjem, zlasti v sporazumevanju s partnerjem. Vesni usklajevanje predstavlja kar precejšnje breme.

Ta konflikt je dnevno na tapeti. Glede na to, da živim na kmetiji, je dnevno potrebno kaj narediti in pol zmanjka časa za kvalitetno preživljanje časa z družino, da ne govorim o tem, da časa za kaj drugega, zase, ne ostane. Kar se službe tiče, je bil prehod s porodniške nazaj na delo izredno težak. Osemurni delovnik in ostale obveznosti pač niso šle skupaj, zato sem skrajšala delovni čas na šest ur dnevno. Zdaj je precej lažje. Glede na to, da rabim dobro uro, da pridem v službo in nazaj, to ravno znese osem ur, in potem je še čas za ostala gospodinjska opravila in družino. (Vesna, 32)

Krajši delovni čas ima tudi Maša: *»Včasih mi to usklajevanje povzroča težave, vendar imam srečo, da delam krajši delovni čas, tako da lahko vseeno veliko časa preživim s svojim otrokom.« (Maša, 27)*

Ugotovila sem, da ima partner pomembno vlogo pri tem, da ženske lažje uskladijo neslužbene obveznosti. *»Usklajevanje dela in družine mi pomeni težave samo ob delovnih špicah, problem se večkrat pojavi v partnerskem odnosu, ko zmanjkuje razumevanja.« (Katja, 31)*

Mateja pravi, da se sčasoma privadiš uskladiti oboje in da je pri tem *»pomembno imeti partnerja, ki je pripravljen pomagati pri otrocih.« (Mateja, 38)*

Alenka meni, da so težave z usklajevanjem ter da je *»za vsako zadevo potrebna koordinacija, kdaj in kdo bo kaj naredil, vsakič, ko sem zadržana v službi predolgo.« (Alenka, 32)*

Nataša na drugi strani težav načeloma nima: *»Konflikt v sebi čutim večkrat, vendar se s partnerjem uskladiva, tako da nekako gre.« (Nataša, 34)*

V nadaljevanju sem jih povprašala, s katerimi težavami se pri usklajevanju dela in družine največkrat soočajo, kjer je večina odgovorila, da sta glavni težavi vožnja otrok v vrtec in pomanjkanje časa.

»Prepozno prihajam iz službe. To je glavni problem, vsi ostali pa izhajajo iz te konstantne težave, to je pomanjkanja časa. Verjetno je delno kriva tudi oddaljenost do službe, vsak dan gre ena ura in pol, če ni kakšnih zastojev, samo za vožnjo.« (Alenka, 32)

Katja, ki živi na podeželju na obrobju Ljubljane, ima največ težav z vsakodnevno vožnjo, ki včasih traja tudi do eno uro v vsako smer. »Največkrat je problem strpnosti med nama in logistika pri pobiranju otrok iz vrtca. Tukaj se pozna problem podeželja in časa, ki ga preživimo v avtu.« (Katja, 31)

Maša s partnerjem aktivnosti raje načrtuje vnaprej.

Včasih se mi zgodi, da se mi delovni čas prekriva s katero od obveznosti, ki jih imam z otrokom, na primer zdravniški pregledi, razne otroške delavnice, zato je potrebno vse vnaprej načrtovati. Moram poudariti, da imam takšen delovni čas, ki mi omogoča, da sem veliko z otrokom. Če pa bi imela polni delovni čas, bi verjetno prišlo večkrat do konfliktov, saj mi preživljanje časa z otrokom zelo veliko pomeni in si ne bi želela zamuditi njegovega odraščanja. (Maša, 27)

Mateja čuti največ obremenitev, kadar imajo trije otroci veliko obveznosti, tako šolskih kot obšolskih: » ... in včasih se je težko z vsemi dogovoriti in se prilagoditi. Težko je najti čas zase.« (Mateja, 38) Barbari največ težav povzroča »usklajevanje, kdaj greš po otroka, hitenje zaradi tega in tako dalje, pa tudi pogosta nega zaradi bolezni otroka, kar zna biti v navzkrižju z delom.« (Barbara, 32)

Od težav, ki jih imajo ženske vsak dan z usklajevanjem službenih in družinskih obveznosti, sem prešla na problematiko varstva otrok.

6.3.2 Otroško varstvo

Vse intervjuvanke, razen ene, imajo otroka v javnem vrtcu. Maša (27) ima domače varstvo, to pomeni, da otroka pazita tašča in tast, ki živita v spodnjem stanovanju družinske hiše.

Raziskave iz leta 2004 kažejo, da je skoraj polovica staršev (46 %) imela otroke v javnem vrtcu oz. otroških jaslih. Druga najpogostejša oblika rednega varstva sta varstvo pri babici oziroma starih starših (17 %) in starših samih (16 %) (Kanjuro Mrčela, Černigoj Sadar 2004, 23).

Glede na že znano problematiko delovnega časa vrtca me je zanimalo, kdo hodi iskat otroka v vrtec in kako so intervjuvanke zadovoljne z delovnim časom. Večina jih je odgovorila, da otroka vozita v vrtec oba s partnerjem, usklajujeta pa se glede na njuno časovno zmogljivost.

Le ena intervjuvanka je odgovorila, da ga pretežno hodi iskat babica in da bi bil vrtec lahko odprt dlje. Z delovnim časom vrtca so bile ostale sogovornice v glavnem zadovoljne.

»Delovni čas vrtca je odličen. V Večini primerov ga peljeva s partnerjem oba in tako ga tudi pobereva.« (Nataša, 34)

Janjine otroke v vrtec največkrat odpelje partner: *»/.../, ker ima dokaj fleksibilen urnik v službi, z delovnim časom vrtca smo zadovoljni.«* (Janja, 34)

Mateja pravi, da otroka hodi iskat tisti, ki je prost, saj oba delata izmensko. Barbara, ki je pred vrtcem imela zasebno varuško, je bolj zadovoljna z delovnim časom vrtca. *»Kdo gre po otroka v vrtec, si porazdeliva glede na delovne obveznosti. Kar se tiče delovnega časa, je boljše kot varuška, varuška je želela, da ga dvignemo do štirih, vrtec pa želi, da otroka poberemo do pol petih.«* (Barbara, 32)

Delovni čas za varstvo otrok je od 10 do 11 ur, običajno od 5.30 ali 6.00 do 16.00 ali 16.30. Nekateri vrtci obratujejo tudi ob sobotah (Poslovni čas 2011). Problem slovenskih vrtcev je premalo fleksibilen delovni čas, ki pa se ne prilagaja potrebam staršev zaradi njihovega vse bolj različnega in daljšega delovnega urnika. To pa pogosto staršem predstavlja precejšnje težave pri usklajevanju med njima, kdo bo odpeljal otroka iz vrtca.

Skoraj polovica staršev (45 %), ki ima otroka v vrtcu ali varstvu, ga ne hodi iskati v vrtec sama, večina zaradi delovnih obveznosti. Skoraj polovici (47 %) staršev bi ustrezalo, da bi bili vrtci odprti po 16.00, kažejo rezultati raziskave Starši med delom in družino iz leta 2004 (Kanjuo Mrčela, Černigoj Sadar 2004, 29).

V nadaljevanju sem jih povprašala, kdo je z otrokom potem, ko pride iz rednega varstva oz. popoldne. Največ intervjuvank je odgovorilo, da več časa z otrokom po prihodu iz vrtca preživijo one. Tiste, ki s partnerjem izmenično hodijo po otroka v vrtec, si ravno tako delijo tudi čas, ki ga preživijo z otrokom po prihodu domov.

»Po navadi je z otrokom eden od naju, ki ga gre tisti dan iskat.« (Barbara, 32)

»Najprej je z njim babica, potem pa sva oba z očetom.« (Alenka, 32)

»Večino časa preživi z mano in njegovo babico, mojo taščo, ker živimo v isti hiši. Kadar je kaj kmečkih opravil, recimo, da je treba spraviti seno, potem tudi jaz pomagam in ga ona popazi.« (Vesna, 32)

»Glede na to, da partner dela dlje, je privatnik, sta večino časa otroka z mano.« (Katja, 30)

Tudi pri tem vprašanju analize odgovorov iz raziskave Kanjuo Mrčele in Černigoj Sadarjeve kažejo večjo vključenost žensk v skrb za otroke. V popoldanskem času jih namreč čuva kar 58 % anketirank in 31 % partneric anketirancev v primerjavi z 10 % anketiranih moških in 4 % partnerjev anketiranih žensk. Oba starša sta z otrokom, ko pride iz rednega varstva, v 32 % primerov, z enim od staršev v 10 % in z babico oz. starimi starši v 4 % primerov (Kanjuo Mrčela, Černigoj Sadar 2004, 25).

Pomoč pri varstvu otrok je danes skorajda nujna, saj se delovnik večinoma konča pozno popoldne. Kakršna koli pomoč je torej dobrodošla, o čemer so se strinjale tudi sogovornice. Vprašala sem jih, če jim kdo pomaga pri varstvu otrok in če so morda že kdaj najele zasebne varuške. Kot je značilno za slovensko družbo, so v veliki večini primerov podporniki pri varstvu stari starši in ožji družinski člani. Neredko, zlasti na podeželju, živijo mlade družine v hiši staršev, kjer si uredijo svoje domovanje. Zasebnih varušek se poslužujejo v manjši meri, kar so potrdile tudi sogovornice. Za tiste, ki nimajo sorodstva v bližini ali pa so njihovi starši še zaposleni, pa verjetno pogosteje najemajo zasebne varuške.

»Pri varstvu mi zelo veliko pomagata moževa starša, če pa je mož doma, ga pazi on, v primeru, da sta moževa starša odsotna, mi na pomoč priskoči sestra ali pa moji starši.« (Maša, 27)

»Največ mi pomaga otrokova babica, varuške pa še nisem najela.« (Alenka, 32)

»Varuške nisem rabila, ker tašča popazi na otroka, če je potrebno. Sta pa v bližini partnerjeva sestra in nečakinja, ki tudi priskočita občasno na pomoč glede varstva.« (Vesna, 32)

Nasprotno Katja pomoč redkeje išče: *»Pri varstvu nama nekajkrat na leto pomagajo stari starši, zasebne varuške pa le v skrajni sili.« (Katja, 30)*

Mateja ima že dva starejša otroka: *»Občasno mi pomaga starejša hči, nikoli pa nisem najela zasebne varuške. V nujnih primerih priskočijo starši na pomoč.« (Mateja, 38)*

Le ena mama je imela najeto zasebno varuško: *»Preden smo dobili mesto v vrtcu, smo imeli otroka pri zasebni varuški.« (Barbara, 32)*

Na vprašanje, kaj jim pomenijo neformalne oblike pomoči pri varstvu in vzgoji otrok, je večina sogovornic odgovorila, da je ta pomoč skorajda nujna.

»Meni osebno zelo veliko, saj se mi zdi prezgodnje uvajanje otroka v vrtec naporno in nepotrebno za malega otroka in starše. Ko sem po porodniški odšla v službo, ni bilo nobenih problemov otroka pustiti doma, tako zame kot zanj.« (Maša, 27)

»Glede varstva nimam težav. Glede vzgoje, to je druga zgodba. Imam občutek, da si ljudje kar lastijo pravico vzgoje, če kdaj popazijo na otroka. Sploh pa si lastijo otroka, meni gredo kar kocine po vrhu. Če pa kaj rečeva, potem so pa zamere in slaba volja. Očitno eni tega ne ločijo.« (Vesna, 32)

»Pomoč starih staršev mi pomeni veliko, vendar je ne izkoriščamo. Takrat gre predvsem za varstvo otrok in zabavo z varuškami (v narekovajih), ne tečnarim z vzgojnimi dejstvi.« (Katja, 30)

»Pomoč starih staršev nam pomeni izhod v sili, takrat, ko imava oba z možem hkrati obveznosti, kar ni zelo pogosto, pretežno je to kak večer, ko greva skupaj ven.« (Janja, 34)

»Ne vem, če obstaja beseda za to, neprecenljivo.« (Alenka, 32)

6.3.3 Pomoč ženskam z drugimi oblikami neformalnih pomoči

Sogovornice so z odgovori na vprašanje, ali jim kdo pomaga pri raznih gospodinjskih opravilih in skrbi za otroke, v večini odgovorile pritrdilno. *»Moja mama pomaga pri pospravljanju hiše in tudi zlika mi.« (Alenka, 32)*

Mateji starši pomagajo z zelenjavo in drugimi pridelki z vrta. Maši moževi starši poleg varstva otrok včasih skuhamo tudi kosilo. Prav tako Nataši: *»Občasno dobim kuhano kosilo ali pa gremo na kosilo k mojim staršem.« (Nataša, 34)*

Katja na drugi strani pomoči ni deležna. *»Vsa gospodinjska in hišna opravila opraviva sama in sva, kar se tiče gospodinjstva, popolnoma samostojna.« (Katja, 30)*

Barbara je imela pomoč le nekaj časa: *»Malce po porodu so mi pomagali, zdaj pa moram sama poskrbet za to.« (Barbara, 32)*

Kar 65 % gospodinjstev ni naklonjenih temu, da bi za opravljeno skrbstveno delo na domu najelo plačano gospodinjsko pomoč, pač pa bi to raje počeli v okviru družine. Kljub temu je v

letu 2009 uporabljalo te storitve 5 % gospodinjstev, od tega 81 % za čiščenje, 10 % za varstvo otrok in 23 % za oskrbo ostarelih. Večina tega dela, kar 72 % storitev, poteka v polju sive ekonomije, saj je tržna cena večini nedostopna (Hrženjak 2010, 162).

Na vprašanje, ali jim starši finančno pomagajo in ali kaj kupijo otrokom, jih je večina na prvi del odgovorila nikalno, otrokom pa kupijo kakšne igrače, darila za rojstne dneve ali novo leto. Le eni sogovornici starši tudi izdatneje pomagajo. *»Včasih nam tudi finančno pomagajo tako moževi kot moji starši, na primer pri plačevanju skupnih položnic, včasih kupijo otroku kakšno igračo ali oblačilo.«* (Maša, 27)

Kljub visokemu številu žensk, vključenih na trg dela (večinoma s polnim delovnim časom), ostaja delitev neplačanega dela glede na spol nespremenjena. V Sloveniji je, kar kažejo tudi rezultati novejših raziskav, gospodinjstvo in skrbstveno delo feminizirano: ženske prevzemajo večino skrbi za otroke in večino gospodinjanskega dela. (Kanjuo Mrčela in Černigoj Sadar 2004, 4).

Zaradi takšne obremenjenosti žensk v primerjavi z moškimi se mi je postavilo vprašanje, če ženske za pomoč v gospodinjstvu poiščejo plačano pomoč. Razen dveh intervjuvank nobena sogovornica takšne oblike pomoči ni izkoristila.

»V bistvu je to moja mama. Ko mi pospravi hišo, ji to plačam.« (Alenka, 32)

Prav tako si je pomoč poiskala Barbara: »Pred časom, ko je bil otrok še manjši, sem najela pomočnico.« (Barbara, 32)

Vesna se takšne pomoči ne bi branila: *»Nisem je še imela, pa bi si jo rada privoščila, vsaj enkrat na mesec.«* (Vesna, 32)

Intervjuvanke so imele v večini zelo pozitivno mnenje o tem, da si družina najame pomočnico, ki bi nedvomno razbremenila ženske pri vsakodnevnih opravilih.

»Tako se lahko preko vikenda v celoti posvetim otroku in partnerju. V nasprotnem primeru bi mi en dan vikenda šel za likanje, pomivanje, sesanje. Predvsem sin se verjetno ne bo spomnil, če je bila hiša pospravljena, verjetno pa se bo spomnil dogodkov, izletov, ki jih opravimo čez vikend.« (Alenka, 32)

»Zelo pametno, ampak ne vsak dan. Otroci se naj tudi kaj naučijo in naj vidijo, da starši tudi sami delajo. Občasna pomoč pa je sigurno dobrodošla.« (Vesna, 32)

Preostale intervjuvanke so imele dokaj enotno stališče glede najete pomoči. Naj povzamem mnenje večine z odgovorom ene izmed njih: *»Če si to s finančnega vidika lahko privoščiš, potem je to super.«* (Janja, 34)

Podatki iz empirične raziskave kažejo, da pogostnost uporabe storitev pomoči na domu narašča z dohodki in izobrazbo, siva ekonomija skrbstvenega dela pa je izrazito pojav razredne neenakosti. Glavni motiv za najem pomoči na domu je v polovici gospodinjstev bolezen v družini (37,8 %), prezaposlenost in že na tretjem mestu (11,8 %) sledijo ekonomski in statusni razlogi, torej dejstvo, da so gospodinjstva dovolj premožna, da si pomoč na domu lahko privoščijo (Hrženjak 2010, 163).

Večina intervjuvank se neformalnih oblik pomoči redno poslužuje, zato sem v nadaljevanju poskušala poizvedeti, kako bi se sogovornice znašle v primeru, če takšnih oblik pomoči ne bi bilo. Razen ene intervjuvanke, ki se neformalnih oblik pomoči tudi do sedaj redko poslužuje in bi se v takšnem primeru že znašla, bi ostale sogovornice imele s tem več težav.

»Znašla bi se zelo težko. Tudi finančno bi bilo zelo težko shajati. Mislim, da bi v tem primeru moral otrok v vrtec ali pa bi morala pustiti službo in paziti na otroka.« (Maša, 27)

»Najprej bi morala najti drugo službo. In tudi partner bi moral svoje delo drugače razporediti.« (Alenka, 32)

»Verjetno bi morala bolj aktivno delat na tem, da najdem varuško.« (Nataša, 34)

»Tukaj predvsem govorim o varstvu domačih. Kadar je to pač neizogibno potrebno, bi pač nekoga najela za varovanje. Glede na priporočila in lastni občutek bi verjetno poskušala najti najboljšo varuško za otroke.« (Vesna, 32)

»Potrebno bi bilo več odrekanja in več obremenjevanja starejše hčerke.« (Mateja, 38)

6.3.4 Prosti čas

V današnjem hitrem tempu življenja se nam pogosto dogaja, da se preprosto nimamo časa ustaviti in si vzeti nekaj časa zase. Ženskam, ki so vpete med ustvarjanje lastne kariere in skrb za družino, doma pogosto zmanjkuje časa. Uskladiti različne vloge, predstavlja ženskam velik izziv. Prosti čas je izvirna potreba v življenju človeka; delo je potreba, da zagotovi obstoj, prosti čas pa, da ta obstoj doživi (Kristančič, 2007).

Na vprašanje, ali imajo kaj prostega časa in koliko, so bile sogovornice enotne, da imajo prostega časa zelo malo ali skoraj nič.

»Prosti čas, temu se reče mission impossible.« (Barbara, 32)

»Mogoče ena uro na teden, ki je namenjena samo meni.« (Katja, 30)

»Da bi imela prosti čas oziroma čas zase, ga ni veliko, saj imam delo z otrokom 24 ur na dan. Imam pa več prostega časa skupaj z otrokom, ko greva na sprehod ali se skupaj igrava. Prosti čas samo zase imam po navadi zvečer, ko pride mož iz službe.« (Maša, 27)

»Vsak dan tri do štiri ure, to je med osmo in polnočjo, ko gredo otroci spat.« (Janja, 34)

»Glede na to, da še zdaleč ne zapolnim kvote devet ur v vrtcu, si kdaj privoščim pregreho in ne grem direktno iz službe domov, ampak grem na kavico in krajši klepet. Potem pa prosti čas nadaljujem po 20. uri, ko dete že spi. No, če seštejem vse te ure, bi ga moglo znest nekje do 25 ur, se pravi ena ura po službi in ure med osmo zvečer in polnočjo.« (Vesna, 32)

Nataša meni, da si vsak človek v svojem življenju določi prioritete, tako da bi prosti čas lahko imel vsak. *»Ampak, to je teorija, v praksi je pa malo drugače. Prostega časa imam zelo malo, zdaj si ga utrgam dve uri na teden.« (Nataša, 34)*

V nadaljevanju me je zanimalo, kako prosti čas najraje preživijo in kakšne hobije imajo. Odgovori so bili zelo različni.

»Izleti v naravo, plavanje v Bohinju, rolkanje, kolesarjenje, kar nam le pade na pamet. Pa kakšen piknik tudi prav pride. Pozimi sankanje, smučanje, pa tudi bowling je trenutno zelo aktualen, v slabem vremenu. Privoščimo pa si tudi počitnice, poleti na morju, pozimi na smučanju.« (Alenka, 32)

»Hobijev skoraj nimam oziroma jih nimam časa realizirati. Sicer je to telesna aktivnost in branje knjig.« (Katja, 30)

»Jaz imam take sezonske hobije, pozimi delamo voščilnice in venčke, spomladi krasimo za veliko noč, poleti so šopki, jeseni pa jesensko obarvani aranžmaji. Drugače pa sem preveč utrujena, da bi se s čim ukvarjala. Poleg študija je za take reči bolj malo časa. Televizija je v glavnem za zaključek dneva. No, včasih tudi kaj spečem, to deluje prav terapevtsko.« (Vesna, 32)

Mnoge ženske sebe najprej pojmujejo kot članico družine in šele nato kot posameznico. Ženske pojmujejo svoj prosti čas kot družinski prosti čas ali prosti čas družine kot svoj prosti čas (Henderson 1990).

»Moje dejavnosti so postale naše dejavnosti. Mogoče kdaj zvečer skočim na sobno kolo, orbitreck, ker imam fitness opremo doma.« (Alenka, 32)

»Nimam veliko dejavnosti, s katerimi se ne bi mogla ukvarjati z otrokom. Zelo rada rišem, plešem in pojem, to pa počnem tudi z otrokom.« (Maša, 27)

»Najraje grem na kavico in na sprehod, seveda z otrokom.« (Barbara, 32)

Na vprašanje, kako pogosto se ukvarjajo s svojimi dejavnostmi, je Vesna odgovorila: *»Mesečno po par dni, toliko da naredim kako namizno dekoracijo. Kavice pa tudi parkrat na mesec, pač vsak ima že svoje obveznosti.« (Vesna, 32)*

Janja se s svojimi dejavnostmi ukvarja tri do štirikrat na teden. Nataša si skuša izboriti aktivnosti dvakrat tedensko. Katja si rekreacijo privošči enkrat na mesec, sicer je pa to zanjo zelo razdrobljen čas, medtem ko si Mateja privošči dejavnosti zelo redko, mogoče enkrat mesečno.

Sogovornice sem povprašala, ali je prišlo pri preživljanju prostega časa do kakšnih sprememb po rojstvu otroka.

»Spremenilo se je precej. Prej sem si vzela več časa za svoje stvari, prostovoljno delo, inštrukcije, telovadba, zdaj pa sem rajši doma s tamalim.« (Vesna, 32)

»Seveda, prosti čas si je treba organizirati do potankosti in veliko več vnaprej planirati kot prej, ko ni bilo otrok.« (Janja, 34)

Ženskam se nasproti moškim prosti čas pojavi kot sprotna priložnost, saj na življenje gledajo na drugačen način. Ne planirajo ga vnaprej, ampak ga izkoristijo, ko se pojavi v vsakdanjem življenju (Henderson, 1990).

»Prej sem bila sama svoj gospod in sem počela, kar sem želela, sedaj sem pa močno odvisna od otroka in partnerja.« (Nataša, 34)

»Seveda. Včasih sem v prostem času šla na kakšno zabavo, kavico, nakupovala, prebrala kakšno knjigo, sedaj ni več časa za to.« (Maša, 27)

»Svoje hobije sem zamenjala z družinskimi. Za oboje ni časa. Čeprav mislim, da tukaj ni toliko krivo rojstvo otroka, kot pa moja služba. Pred to službo sem kljub dojenčku lahko hodila na tai-ji, pa plavat, sva se s partnerjem tako organizirala, da sva se pri svojih hobijih menjavala.« (Alenka, 32)

Mnogo žensk ne čuti, da so upravičene do prostega časa, saj imajo veliko obveznosti v življenju. Ne verjamejo, da zaslužijo prosti čas (Henderson 1990, 235). Kljub vsemu pa je čas, ki ga namenijo sebi, vsem intervjuvankam zelo pomemben.

»Veliko mi pomeni, če imam vsaj 15 minut časa zase.« (Maša, 27)

»Čas zase je zelo pomemben in ga zelo cenim, zato na dopustu počnem stvari, ki so mi ljube in uživam v sproščenem družinskem vzdušju.« (Katja, 30)

»Takrat se lahko sprostim in napolnim baterije.« (Vesna, 32)

Kultura spodbuja dekleta najprej k skrbi za druge, šele nato preidejo k lastnim interesom. Ženske veliko prostega časa preživijo doma, zlasti takrat, ko si ustvarijo družino, s čimer pa nastopijo družinske obveznosti. Nekatere ženske menijo, da delo doma ni nikoli opravljeno, zato se je nemogoče popolnoma predati prostemu času (Henderson 1990). Skrb za otroke je večini žensk prednostna naloga in svoje življenje postavijo na drugo mesto. Marsikatera ima zaradi časa, ki ga namenja svojim dejavnostim, občutek slabe vesti.

»Imam slabo vest, zdi se mi, kot da sem kaj zamudila pri njegovem razvoju.« (Maša, 27)

»To vsekakor ni fer do otroka. Slaba vest je bila nekaj časa zelo velika. Ker pa lahko bolj malo naredim na tem področju, se trudim, da čas, ki ga imam na razpolago, čim bolj izkoristim.« (Alenka, 32)

»Bi imela slabo vest oziroma sem, vendar namenjam ves popoldanski čas otrokom in se trudim, da čim bolj kvalitetno.« (Katja, 30)

»Itak, ker se mi zdi, da zamujam pomembne stvari. Otrok hitro raste, da si želim biti ob njem največ, kar morem.« (Vesna, 32)

Nekatere sogovornice menijo, da se družini dovolj posvečajo, zato nimajo slabega občutka.

»Ker večino časa preživim z otrokom, mi prav prija, če sem kdaj brez njega.« (Nataša, 34)

»Nimam slabe vesti, ker skoraj ves prosti čas namenim otrokom, čas zase si vzamem, ko gredo otroci spat.« (Janja, 34)

»Ker sem ves čas z njim, nimam slabe vesti, razen ko sem v službi.« (Barbara, 32)

6.3.5 Delitev družinskega dela med partnerjema

Področje domačega dela je še vedno pereč problem žensk, zdi se, da moški nekako pričakujejo znatni delež opravljenega gospodinjskega dela s strani žensk, medtem ko sami poskrbijo za bolj moško delo. Je pa opaziti bistveno večjo vlogo moških pri vzgoji otrok. Podatki Eurostata iz leta 2004 kažejo, da ženske v Sloveniji porabijo za gospodinjske obveznosti 4 ure in 57 minut na dan (moški pa 2 uri in 39 minut) in da njihov celotni delovni čas (plačano in neplačano delo) 7,39 ure presega celotni delovni čas moških (6,33) ur za dobro uro. Ženske v Sloveniji prav tako preživijo več časa z otroki, starimi do 6 let (2 uri in 23 minut), v primerjavi z moškimi (56 minut) (Kanjuro Mrčela, Černigoj Sadar 2004, 6).

Na vprašanje, kako si s partnerjem porazdelita delo doma in ali se glede tega kaj pogajata, sta le dve intervjuvanki odgovorili, da si obveznosti s partnerjem enakovredno porazdelita in s tem nimata težav.

»Ja, velikokrat se pogajava okoli tega, saj je on še vedno mnenja, da so gospodinjska dela ženska dela, moška dela pa so v vinogradu ali okoli hiše.« (Maša, 27)

»Nekaj pomaga moja mama, kar se pospravljanja tiče, ostalo opravi jaz. On skrbi za okolico hiše, košnjo trave, zalivanje. Opravi razna dela, ki jih jaz pač ne znam, dela na hiši in ob njej.« (Alenka, 32)

»Večino dela opravi sama, ker je partner zaradi dela veliko odsoten.« (Mateja, 38)

»Pri stvarih si pomagava glede na časovne obveznosti, ki jih imava. Jaz opravljam bolj gospodinjska dela, on hišna oziroma zunanja dela, vendar si pomagava.« (Katja, 30)

»On občasno poseša, ostalo je na meni.« (Nataša, 34)

»On dela bolj na kmetiji, jaz sem z otrokom. Oba hodiva v službo. Zvečer, ko je treba otroka dat spat, pa tudi občasno pomaga in se nama pridruži. Mislim, da je tudi on ugotovil, da je pomembno, da si prisoten v otrokovem življenju, da si z njim povezan.« (Vesna, 32)

Gospodinjska dela in ukvarjanje z otroki je še vedno pretežno v domeni žensk. Vse intervjuvanke, razen dveh, večino gospodinjskega dela opravijo same. Pri eni intervjuvanki večino gospodinjskega dela in ukvarjanja z otrokom prevzame mož, saj ima dokaj fleksibilen delovni čas. Pri drugi intervjuvanki pa si čas za družinska opravila in vzgojo otrok enakovredno razdelita, več časa z otrokom pa preživi sama. Večjo vlogo partnerja je opaziti pri vzgoji otrok, čeprav so še vedno v veliki meri za vzgojo zadolžene intervjuvanke.

»Nekaj časa je bilo glede vzgoje v glavnem na meni, zdaj sodeluje tudi oče.« (Alenka, 32)

»Časovno sem bolj jaz z otrokom, sicer se pa podpirava pri vzgoji.« (Katja, 30)

»Jaz z otrokom preživim več časa, ampak se tudi on trudi dvignit svoj delež. Pozimi je to veliko lažje, ker ni toliko obveznosti glede doma.« (Vesna, 32)

V nadaljevanju sem jih povprašala, kaj z otrokom najpogosteje počnejo. Odgovori so bili zelo raznovrstni, kar pomeni, da se intervjuvanke otroku zelo posvetijo in poskušajo preživeti čas kar se da aktivno. Največkrat je to igranje z otrokom, sprehodi v naravo, obiski živalskega vrta, izleti, risanje, branje knjig, pogovarjanje, razna opravila okoli hiše.

Raziskava o novih trendih v starševstvu, ki sta jo opravili Alenka Švab in Živa Humer, je pokazala, da matere veliko pogosteje kot očetje sočasno opravljajo več del skupaj, na primer gospodinjsko in se igrajo z otrokom, in da moški v večji meri opravljajo prijetnejša opravila. Ženske tudi v večji meri opravijo tista dela, ki jih je treba opraviti ob določenem času (pripraviti otroka za v vrtec, ga dati spat itd.). Tipična izjava očetov je na primer, da se ukvarjajo z otroki, da partnerice lahko opravljajo gospodinjska dela (Ivelja 2010).

Nekatere moje sogovornice so pritrdile zgornji ugotovitvi. Ženske v svoje obveznosti, kot je npr. gospodinjsko delo, pogosto vključijo otroka.

»Seveda poleg tega, da skrbim za otroka, moram tudi kuhati in pospravljati. Največkrat pri gospodinjskih opravilih vključim tudi otroka, da je bolj zabavno. Se pa zgodi, da v primeru, ko pospravljam generalno, potem skrb za otroka prevzame on. Največkrat skrbim za otroka in opravljam gospodinjska dela, on pa dela le eno stvar naenkrat.« (Maša, 27)

»Čisto sama sem z otrokom kaki dve urci na dan, ostalo so zraven tudi stari starši, ker živimo v isti hiši in se temu ni možno izogniti. Takrat se igrava z igračami ali pa se crkljava. Seveda, če je stanovanje preveč razmetano, tudi kaj pospravim, ampak se trudim, da otroka vključim v

delo, če se le da. Med vikendi, v času ko jaz kuham, pa si otrok privoščiči spanje, tako da takrat ni potrebno varstvo. Če pa je že, takrat pa tašča ali ati popazita nanj.» (Vesna, 32)

»Hmm, jaz lahko kuham, sadim rože, zraven dam perilo prat in se hkrati ukvarjam še z malim. Pa če je potrebno, še kakšen telefonski klic opravim in dodaja ... moški so pač lovci, imajo probleme s fokusom. Je pa odvisno, kaj dela. So stvari, ki sta jih sposobna delati skupaj, na primer pograbititi travo, voziti zemljo, vsak s svojo samokolnico.« (Alenka, 32)

Spet druge sogovornice pravijo, da oba s partnerjem opravita še druge stvari, medtem ko sta z otrokom.

»Na žalost moraš vedno početi še kaj drugega, kar zna vzbuditi občutek slabe vesti, da se ne ukvarjaš dovolj z otrokom. Enako je pri partnerju.« (Barbara, 32)

»Oba sva zelo aktivna, tako da po navadi istočasno stvari delava in istočasno počivava.« (Katja, 30)

Mateja in njen partner ravno tako opravljata več stvari hkrati. Janja in Nataša pa se posvečata izključno otroku.

»Praviloma ne počnem drugih stvari, ko sem z otrokom, ker otroci zahtevajo vso pozornost, izjema je takrat, ko skupaj pospravljamo.« (Janja, 34)

»Gospodinjska opravila načeloma opravljam potem, ko gre otrok spat, tako da smo popoldne vsi skupaj.« (Nataša, 34)

6.3.6 Načrtovanje družine

Vse intervjuvanke, razen ene, so rojstvo otroka načrtovale. Janja je imela prvega otroka pri 29 letih: *»S partnerjem sva ravno začela razmišljati o tem, da bi v bližnji prihodnosti imela otroke, pa naju je potem vseeno malo prehitelo.« (Janja, 34)*

Vesna in partner sta si najprej želela urediti stanovanje, potem pa imeti še otroka: *»Jaz sem bila stara 30 let. Po nekaj letih v zvezi sem čutila, da je zdaj čas za družino.« (Vesna,32)* Ostale intervjuvanke so bile pri prvem otroku stare med 25 in 30 let. Tina prvega otroka ni načrtovala, stara pa je bila 21 let.

Zanimalo me je, ali je bilo načrtovanje družine povezano z željo po poklicnem udejstvovanju, zato sem jih povprašala, kaj jim pomeni poklic ter kako pomembna se jim zdi uspešnost na delovnem mestu.

»Pomembno je, da si zadovoljen s svojim delom in da ti ni težko iti v službo. Bolj pa me skrbi to, da imam službo le za določen čas.« (Maša, 27)

»Je pa bistvo, da se v službi dobro počutiš, če se le da, kar pa ni rečeno, da je pogosto.« (Nataša, 34)

»Vesela sem pohvale, da delam dobro.« (Mateja, 38)

»Upam, do so novi izzivi v službi na poti, bomo videli. Meni je pomembno, da sem uspešna, ker to v prvi vrsti pomeni lasten razvoj, hkrati pa vpliva tudi na višino osebnega dohodka.« (Vesna, 32)

»Moj poklic mi pomeni samo eno izmed smeri, poti v življenju, je pa izredno pomembno, da sem pri delu uspešna, saj mi to daje dodatno motivacijo.« (Katja, 30)

Zanimalo me je, če intervjuvankam materinstvo predstavlja oviro pri uveljavljanju na delovnem mestu. Pri tem ima pomembno vlogo delodajalec, zato sem jih povprašala, kakšen je odnos delodajalcev do starševstva.

Alenki otrok ne predstavlja nikakršne ovire in pravi, da »delodajalec sicer nima problemov s tem, če je katera noseča, «vendar pa izpostavi težavo z delodajalcem: »... je pa problem, ker se od mame pričakuje, da je vse urejeno in narejeno. Velikokrat to pomeni nadurno delo, to pa seveda vpliva na družino.« (Alenka, 32)

»Hvala bogu je delodajalec razumevajoč in ne ovira pri ustvarjanju družine. Mislim, da me materinstvo ne ovira pri delu, čeprav so pogledi na to različni. Nisem štiriindvajset ur fiksirana na svojega otroka in ne govorim samo o tem, dopuščam, da so moji miselni tokovi namenjeni tudi čemu drugemu. In se mi zdi, da delodajalec to ceni.« (Vesna, 32)

»Meni osebno materinstvo koristi pri opravljanju na delovnem mestu, ker imam nekatere učence, ki so po stopnji razvoja podobni kot moj otrok, zato lahko z njimi lažje komuniciram. Moj delodajalec je k sreči glede starševstva zelo razumevajoč.« (Maša, 27)

Janja in Nataša imata delodajalca, ki na materinstvo gleda pozitivno in nimata slabih izkušenj, zaposleni pa sta na zahtevnejšem delovnem mestu v večjem slovenskem podjetju. Prav tako

jima materinstvo ne predstavlja težav pri opravljanju dela. Tudi Mateji otroci ne predstavljajo ovir, saj zase pravi, da ni karieristka.

Na vprašanje, koliko otrok nameravajo imeti, je pet intervjuvank odgovorilo, da nimajo namena večati družine. Med njimi dve intervjuvanki že imata tri otroke, ena je mama dveh otrok. Dve sta se odločili, da več kot enega otroka ne bosta imeli. Ostale tri intervjuvanke, ki imajo po enega otroka, načrtujejo rojstvo še vsaj enega ali dveh otrok. Zanimalo me je, kaj je najbolj vplivalo na odločitev, kdaj imeti prvega otroka. Intervjuvanke so navedle različne razloge.

»Na to je vplival finančni vidik, prostor, kjer lahko vzgajam otroka, ljubezen med nama, pripravljenost biti starš.« (Maša, 27)

»Sploh ni povezano s financami ali čim drugim. Jaz sem začutila zrelost in potem se dopolnijo še ostali načrti glede bivališča in stvar zalaufa.« (Vesna, 32)

»Se mi je zdelo, da sem že kar dovolj stara in da je skrajni čas, da imam prvega otročka.« (Barbara, 32)

»S partnerjem sva bila že dovolj časa skupaj in jaz sem bila dovolj stara.« (Nataša, 34)

»Dokončan študij, zaposlitev za nedoločen čas in lastno stanovanje, v tem vrstnem redu.« (Janja, 34)

Pri Katji so bili ključni zdravstveni razlogi, pri Alenki pa splet okoliščin. Pri Mateji je šlo za čisto naključje, saj otroka ni načrtovala.

Na vprašanje, ali so se za starševstvo odločile ob pravem času, so vse intervjuvanke odgovorile pritrdilno.

»Ja, še enkrat bi storila isto.« (Katja, 30)

»Čas je bil točno pravi.« (Alenka, 32)

Nekatere so menile, da je treba imeti otroka v mladih letih.

»Mislim, da sem se prav odločila, saj če so možnosti, da lahko vzgajam otroka, finančni, bivalni vidik, sem mnenja, da je potrebno imeti otroka, ko si mlad in ko še imaš živce in energijo zanje. Lahko rečem, da mi ni bilo nikoli žal imeti otroka tako zgodaj, saj v starševstvu neizmerno uživam.« (Maša, 27)

»Ja, mislim, da sem se. Čeprav si kako noč, ko ne spi, želim, da bi to že opravila, ko sem bila mlajša, ampak je vredno vloženega truda. Malo klišejsko, ampak nasmeh ali kaka novo osvojena veščina poplačata precej neprespanih noči.« (Vesna, 32)

»Ja in ne. Glede na okoliščine, mislim, da sem se odločila pravilno. Vendar vidim, da bi bilo mogoče bolje, da bi se za ta korak odločila že prej.« (Barbara, 32)

»Morda kakšno leto prepozno, ampak odgovor je še vedno da.« (Nataša, 34)

Mateja je edina od intervjuvank, ki prvega otroka ni načrtovala. *»Nikoli nisem razmišljala o tem. Ko je prišlo do tega, sem se odločila za otroka in temu prilagodila način življenja.« (Mateja, 38)*

1.14 Glavne ugotovitve raziskave

Raziskava je pokazala, kar smo ugotovili že v teoretičnem delu, da usklajevanje delovnih in družinskih obveznosti ženskam pogosto predstavlja težave. Največja med njimi je za intervjuvanke pomanjkanje časa, saj so predolgo v službi, zato jim zmanjkuje časa za ukvarjanje z otrokom in druga opravila. V popoldanskem času so z otrokom večinoma mame ali stari starši, očetje so bolj kot v varstvo otroka vključeni v prevoze otrok, kjer se s partnerkami usklajujejo glede na časovne zmogljivosti. Podobne rezultate je dala tudi raziskava Starši med delom in družino (Kanjuo Mrčela, Černigoj Sadar 2004). Med tistimi, ki sami redno večino dneva skrbijo za varstvo in vzgojo otrok, in tistimi, ki hodijo po otroke v vrtec, je več žensk kot moških. To kaže potrebo po ukrepih za spodbujanje dejavnejše starševske vloge moških.

Časa, ki ga intervjuvanke posvetijo sebi in svojim najljubšim dejavnostim, imajo bolj malo. Tistih nekaj ur na teden si utrgajo zlasti v večernih urah, ko otroci že spijo. Večinoma pa ves prosti čas preživijo z otrokom oziroma družino, saj so njene dejavnosti postale njihove skupne dejavnosti. Vendar pa je tisti čas, ki ga posvetijo le sebi, čeprav je to le nekaj ur na teden, za ženske zelo dragocen. Zlasti za ženske v Sloveniji je značilno, da sodijo po porabi časa za plačano delo oz. izobraževanje in domače delo skupaj med najbolj obremenjene (Šadl 2006), zato me odgovori o pomanjkanju časa pravzaprav niso presenetili.

Iz odgovorov intervjuvank opažam, da redno izkoriščajo neformalne oblike pomoči. Najprej so to starši, ki nudijo svojo pomoč predvsem pri varstvu otrok ali pri gospodinjskih opravilih. Plačane pomoči, kot npr. gospodinjske pomočnice ali varuške, nimajo predvsem iz finančnih

razlogov, so pa takim oblikam pomoči zelo naklonjene. Sogovornice so precej odvisne od neformalne pomoči in bi se brez nje težko znašle. Kot kažejo raziskave, so razlike pri izobrazbi žensk v gospodinjstvih, ki najemajo pomoč pri čiščenju. Plačano pomoč najemajo zlasti gospodinjstva z boljšim ekonomskim položajem (Šadl 2006). V svoji raziskavi, kjer sem intervjuvala ženske z različnimi stopnjami izobrazbe, nisem opazila odstopanj med njimi. Vse intervjuvanke bi ne glede na stopnjo izobrazbe najele plačano pomoč, če bi imele dovolj finančnih sredstev.

Pogosto je prepričanje, da si partnerja delita domače delo. Ženske, ki sem jih intervjuvala, v večini opravljajo gospodinjska dela, torej `znotraj` hiše, njihovi partnerji pa so zadolženi za dela `zunaj` hiše. Opazna je torej delitev na ženska in moška dela, saj moški še vedno pričakujejo, da bodo večino družinskega dela opravile ženske. Prav tako največ časa z otrokom preživijo intervjuvanke, je pa opaziti večjo vključenost partnerjev zlasti pri vzgoji otrok, kjer si s partnerko vzgojne ukrepe delita enakovredno.

Sogovornice čas z otrokom preživijo aktivno in razgibano, pri tem pa opravljajo še druga gospodinjska dela, v katera vključijo tudi otroka. Iz intervjujev je opazno, da se moški vključijo le kot pomočniki partnerkam, s tem da popazijo na otroka, medtem ko partnerka opravlja gospodinjska dela. Z vključevanjem žensk v »moški« svet se povečujejo tudi pričakovanja po večji vključitvi v »ženski« svet gospodinjskih del. Empirični rezultati kažejo povečano očetovsko aspiracijo, pa tudi dejansko večjo vpletenost v skrb za otroke. Vendar pa očetje sami dodajajo, da njihove partnerke še vedno prevzemajo levji delež skrbi za otroke (Švab 2003).

Intervjuvankam veliko pomeni zadovoljstvo v poklicu in na delovnem mestu. Otrok jih pri tem ne ovira, prav tako z delodajalcem nimajo slabih izkušenj glede načrtovanja družine. Intervjuvanke so se za starševstvo odločile, ko so imele `prave pogoje`, npr. urejeno finančno stanje, trdno partnerstvo in primerno starost. Iz tega je razvidno, da jim kariera ni tako pomembna, da si ne bi želele povečati družino. Zanimiv je podatek iz Slovenskega javnega mnenja za leto 2003, ki kaže, da je družina pomemben vir identitete oziroma izpolnitve žensk v Sloveniji, kjer si ženske, čeprav zaposlene, še vedno najbolj želijo dom in otroke (Rener in drugi 2006). Tri sogovornice načrtujejo vsaj še enega otroka. Ali je motivacija za širitev družine odvisna od vpetosti moškega v družinsko delo, iz odgovorov ne morem potrditi. Je pa to zagotovo področje, ki bi ga bilo zanimivo raziskati.

ZAKLJUČEK

Osrednja dilema mojega diplomskega dela je vprašanje, kako naj ženske čim uspešneje usklajujejo družinsko življenje in zaposlitev. Izhajala sem iz predpostavke, da so še vedno ženske tiste, ki v primerjavi z moškimi nosijo breme uskladitve plačanega in domačega dela.

Sodobne ženske so izobražene, želijo si uspeti v poklicu, ki so si ga izbrale, saj jim samo skrb za družino ne zadostuje. Postale so pomemben del javnega življenja na vseh področjih delovanja. Kljub vsem družbenim spremembam bi pričakovali, da se je miselnost o vlogi žensk v družbi preoblikovala, vendar pa je še vedno zakoreninjena ideja o tradicionalni vlogi, ki ženskam pripisuje bistveno večjo vlogo pri gospodinjskih opravilih in vzgoji otrok kot moškim, čeprav naj bi bili moški in ženske pred zakonom enakovredni. S predsodki se bijejo tako v delovnem okolju kot doma. Ženske še vedno prevzemajo levji delež pri skrbi za dom, družino in otroke, prav zaradi tega pa se na delovnem mestu soočajo z diskriminacijo, saj zaradi pričakovanja, da bodo ženske več odsotne z dela zaradi porodniškega dopusta ali bolniške odsotnosti z dela zaradi nege otroka, raje zaposlujejo moške. Potisnjene so v t. i. ženske poklice, ki so manj cenjeni in slabše plačani, pri napredovanju pa jih čakajo številne ovire.

Čeprav imajo v moji raziskavi intervjuvanke pozitivne izkušnje z delodajalci, ki jih ne ovirajo pri starševstvu, so taki primeri na žalost manj pogosti, kot bi si želeli. Odnos delodajalca vpliva tudi na odločitev za ustvarjanje družine. Za starševstvo se ženske največkrat odločijo, ko imajo zagotovljene ustrezne pogoje: dokončano izobrazbo, redno zaposlitev, trdno partnerstvo in primerno starost. Ker ti pogoji niso izpolnjeni tako hitro, ženske odlagajo z materinstvom.

Usklajevanje dela in družine je povezano z delitvijo vlog oz. porazdelitvijo dela znotraj družine. Čeprav sta oba partnerja zaposlena, večji del skrbi za otroke in gospodinjska dela prevzamejo ženske. Vendar pa se stanje počasi izboljšuje, saj so očetje bolj vključeni v skrb za otroke in gospodinjsko delo kot generacije njihovih očetov; pri tem so vključeni bolj kot v pomoč in podporo partnerki, kadar ta opravlja kakšno drugo dejavnost. Današnji očetje so torej bolj aktivni, vendar na neki način še vedno tradicionalni. V zasebnem življenju tako še vedno obstaja delitev na `moška dela` in `ženska dela`, na dela znotraj hiše (gospodinjstvo, otroci) in zunaj hiše (skrb za okolico).

K odpravljanju obremenitve usklajevanja pripomore tudi država s svojo družinsko politiko, ki materam poskuša čim bolj pomagati pri problematiki usklajevanja tako v zasebnem življenju kot na poklicnem področju. V Sloveniji imamo družinsko politiko zelo dobro razvito, primerljivo s skandinavskimi državami, kjer imajo takšen sistem zelo dobro urejen. Zadovoljivo je organizirano tudi javno varstvo otrok, saj ima drugi otrok brezplačno varstvo. Prav tako so spodbudni ukrepi delodajalcev, ki s prijazno politiko do družine pomagajo staršem pri usklajevanju poklicnega in zasebnega življenja.

Vendar pa so kljub dobro urejeni družinski politiki še možnosti za izboljšave, ki bi ženskam omogočile udobnejše in kvalitetnejše življenje. Treba bi bilo podaljšati delovni čas vrtcev, saj vemo, da se delovnik pogostokrat konča pozno popoldne, kar presega odpiralni čas vrtcev. Ženske so tako odvisne od neformalnih oblik pomoči, zlasti starih staršev, da lahko usklajujejo vse obveznosti. Partner bi se moral aktivneje vključevati tudi v ostala družinska opravila, ki niso tipično moška, tako da bi ženske lahko nekaj časa namenile tudi sebi; bodisi na področju izobraževanja, zaposlitve ali pa preživljanja prostega časa, ki ga jim sedaj bistveno primanjkuje.

LITERATURA:

- Beck, Ulrich. 2001. *Družba tveganja: na poti v neko drugo moderno*. Ljubljana: Krtina.
- Boh, Katja. 1993. Novi trendi v družinski politiki. *Teorija in praksa* 30 (3-4): 221–229.
- Certifikat družini prijazno podjetje. 2011a. *O certifikatu*. Dostopno prek: <http://www.certifikatdpp.si/o-certifikatu/> (25. november 2011).
- 2011b. *Učinki certifikata*. Dostopno prek: <http://www.certifikatdpp.si/o-certifikatu/ucinki-certifikata/> (25. november 2011).
- Cigale, Marija. 1992. O ženskem delu. V *Ko odgrneš sedem tančic*, ur. Marija Cigale, 37–46. Ljubljana: Društvo Iniciativa.
- Černigoj Sadar, Nevenka. 2000. Spolne razlike v formalnem in neformalnem delu. *Družboslovne razprave* 16 (34–35). Dostopno prek: <http://dk.fdv.uni-lj.si/dr/dr34-35cernigoj.PDF> (10. junij 2011).
- Giddens, Anthony. 2000. *Preobrazba intimnosti: spolnost, ljubezen in erotika v sodobnih družbah*. Ljubljana: Založba/ *cf.
- Hrženjak, Majda. 2007a. *Nevidno delo*. Ljubljana: Mirovni inštitut.
- 2007b. Reproduktivno delo kot »nedelo«. V *Med javnim in zasebnim*, ur. Mateja Sedmak in Zorana Medarič, 235–263. Ljubljana: Univerza na primorskem, Znanstveno-raziskovalno središče.
- 2010. (Neformalno) skrbstveno delo in družbene neenakosti. *Teorija in praksa* 47 (1). Dostopno prek: http://dk.fdv.uni-lj.si/db/pdfs/tip20101_Hrzenjak.pdf (28. oktober 2011).
- Henderson, Karla A. 1990. The meaning of leisure for women: An integrative review of the research. *Journal of Leisure Research* 22 (3): 228–243.
- Ivelja, Ranka. 2010. Matere skrbijo za otroke, očetje (le) pomagajo. *Dnevnik*, 22. november. Dostopno prek: http://www.dnevnik.si/tiskane_izdaje/dnevnik/1042404687 (28. oktober 2011).

Jogan, Maca. 1992. Ženska, religija in cerkev. V *Ko odgrneš sedem tančic*, ur. Marija Cigale, 15–36. Ljubljana: Društvo Iniciativa.

--- 2001. *Seksizem v vsakdanjem življenju*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Kanjuo Mrčela, Aleksandra. 1996. *Ženske v menedžmentu*. Ljubljana: Enotnost.

--- in Nevenka Černigoj Sadar. 2004. *Starši med delom in družino*. Dostopno prek: http://www.uem.gov.si/fileadmin/uem.gov.si/pageuploads/ocetovstvo_raz_por_starsevstvo.pdf (20. julij 2011).

--- 2007. *Delo in družina – s partnerstvom do družini prijaznega delovnega okolja*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Kristančič, Azra. 2007. *Svoboda izbire – moj prosti čas*. Ljubljana: AA Inserco.

Malnar, Brina. 2002. *Raziskovalni seminar: študijsko gradivo (interno): 2002/2003, IV. letnik*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Mulej, Nada. 1992. *Ženska na poti k sebi*. Ljubljana: Tangram.

Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve Republike Slovenije. 1993. *Resolucija o temeljih oblikovanja družinske politike v Republiki Sloveniji*. Dostopno prek: http://www.mddsz.gov.si/fileadmin/mddsz.gov.si/pageuploads/dokumenti__pdf/resolucija_druzina.pdf (30. oktober 2011).

---- 2011. *Poslovni čas 2011*. Dostopno prek: http://www.mss.gov.si/si/solstvo/predsolska_vzgoja/vpis_in_placilo/ (30. oktober 2011).

Oakley, Ann. 2000. *Gospodinja*. Ljubljana: Založba (Lila Zbirka).

Podkrižnik, Mimi. 2008. Za marsikatero uspešno žensko stoji druga ženska. *Delo*, 23. julij. Dostopno prek: <http://www.delo.si/clanek/64215> (15. oktober 2011).

Pirher, Sonja in Ivan Svetlik, ur. 1994. *Zaposlovanje: približevanje Evropi*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Renner, Tanja, Vika Potočnik in Vera Kozmik, ur. 1995. *Družine: različne – enakopravne*. Ljubljana: Vitrum.

Renner, Tanja, Mateja Sedmak, Alenka Švab in Mojca Urek, ur. 2006. *Družine in družinsko življenje v Sloveniji*. Koper: Univerza na Primorskem, Znanstveno-raziskovalno središče.

Renner, Tanja, Alenka Švab, Tjaša Žakelj in Živa Humer, ur. 2005. *Perspektive novega očetovstva v Sloveniji-vpliv mehanizma očetovskega dopusta na aktivno očetovanje*. Dostopno prek: <http://www.european-fatherhood.com/UserFiles/File/Raziskovalno%20porocilo-o%C4%8Detovstvo.pdf> (20. oktober 2011).

Renner, Tanja, Živa Humer, Tjaša Žakelj, Andreja Vezovnik, Alenka Švab. 2008. *Novo očetovstvo v Sloveniji*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Serše, Aleksandra. 2000. Učne ure naših babic: izobraževanje žensk v drugi polovici 19. in v začetku 20. stoletja v Ljubljani. V *Izobraževanje in zaposlovanje žensk nekoč in danes*, ur. Tjaša Mrgole Jukič, 183–208. Ptuj: Zgodovinski arhiv.

Statistični urad Republike Slovenije. 2009. *Statistične informacije*. Dostopno prek: <http://www.stat.si/doc/statinf/09-SI-271-0901.pdf> (20. julij 2011).

--- 2011. *Statistične informacije*. Dostopno prek: <http://www.stat.si/doc/statinf/07-SI-009-1101.pdf> (22. september 2011).

Svetlik, Ivan in Branko Ilič, ur. 2004. *Razpoke v zgodbi o uspehu*. Ljubljana: Sophia.

Švab, Alenka. 2001. *Družina: od modernosti k postmodernosti*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.

--- 2003. Skrb med delom in družino. Koncept usklajevanja dela in družinskih obveznosti v družinski politiki. *Družboslovne razprave* 40 (6): 1112–1126.

Škof, Lidija. 2002. *Poklicna in materinska vloga ženske*. Diplomsko delo. Dostopno prek: http://www.cek.ef.uni-lj.si/u_diplome/skof265.pdf (15. oktober 2011).

Šadl, Zdenka. 2006. Plačano gospodinjsko delo v Sloveniji. *Družboslovne razprave* 22 (53): 33–54.

--- 2007. Delo na tujem. Specifične ranljivosti zaposlovanja v zasebnih gospodinjstvih. V *Med javnim in zasebnim*, ur. Mateja Sedmak in Zorana Medarič, 265–283. Ljubljana: Univerza na primorskem, Znanstveno raziskovalno središče.

--- 2009. *Umazano delo med stigmo in ponosom: plačane gospodinjske delavke v Sloveniji*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Tomori, Martina. 1994. *Knjiga o družini*. Ljubljana: EWO.

Ule, Mirjana in Metka Kuhar. 2003. *Mladi, družina, starševstvo*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Vertot, Petronela. 2007. *Dejstva o ženskah in moških v Sloveniji*. Dostopno prek: http://www.stat.si/doc/pub/dejstva_zenske_moski.pdf (29. oktober 2011)

--- 2008. *Ženske v Sloveniji*. Dostopno prek: http://www.stat.si/novica_prikazi.aspx?id=1497 (4. julij 2011).

Zavrl, Nataša. 1999. *Očetovanje in otroštvo*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.

--- 2002. Kdo se boji moških v predpasniku. *Časopis za kritiko znanosti* 30 (207–208): 161–176.

Zakon o starševskem varstvu in družinskih prejemkih (ZSDP). Ur. l. RS 97/2001. Dostopno prek: <http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=200197&stevilka=4794> (20. oktober 2011).

Zakon o delovnih razmerjih (ZDR). Ur. l. RS 42/2002. Dostopno prek: <http://www.uradni-list.si/1/content?id=36364> (20. oktober 2011).

PRILOGA A: INTERVJU

Za svojo diplomsko nalogo sem izbrala temo ženske med usklajevanjem delovnih in družinskih obveznosti. Odločila sem se, da teoretska znanja podkrepim z intervjuji. Namen današnjega intervjuja je izvedeti, kaj na splošno počnete v družini, kako usklajujete delo in družino, kako skrbite za otroke, kako preživljate svoj prosti čas, kako si porazdelite družinsko delo s partnerjem.

Demografski podatki

Intervjuvanec

- Leto rojstva?
- Kaj ste po izobrazbi?
- Kje ste zaposleni (sektor)
- Ste poročeni ali živite v zunajzakonski skupnosti?
- Kje živite?

Otroci

- Koliko otrok imate?
- Koliko so otroci stari?

1. Problemi žensk pri usklajevanju družinskih in delovnih obveznosti

- Se vam je življenje po rojstvu otroka zelo spremenilo?
- Ali vam usklajevanje dela in družine predstavlja težave? Kako pogosto čutite ta konflikt?
- S katerimi težavami se največkrat soočate pri usklajevanju dela in družine?

2. Otroško varstvo

- Kakšno obliko varstva imate?
- Kdo pretežno hodi iskat otroka v vrtec (če je otrok v vrtcu)? Ste zadovoljni z delovnim časom vrtca?

- Kdo je pretežno z otrokom potem, ko pride iz rednega varstva oz. v popoldanskem času?
- Vam kdo pomaga pri varstvu otrok? Ste kdaj najeli zasebno varuško?
- Kaj vam pomenijo neformalne oblike pomoči pri varstvu in vzgoji otrok?

3. Pomoč ženskam z drugimi oblikami neformalnih pomoči

- Vam starši pomagajo tudi s kakšnimi drugimi oblikami pomoči? Vam kdo pomaga pri kuhanju, likanju, pospravljanju?
- Vam starši pomagajo tudi finančno? Ali kaj kupijo vnukom?
- Ali ste kdaj imeli plačano gospodinjo?
- Kaj menite o tem, da si družina najame hišno pomočnico?
- Kako bi se znašli, če ne bi imeli neformalnih oblik pomoči?

4. Prosti čas

- Imate kaj prostega časa? Koliko ga imate na teden?
- Kako ga najraje preživite? Imate kakšne hobije?
- Kako pogosto (kolikokrat na teden, mesec) se ukvarjate s svojimi dejavnostmi?
- Je prišlo pri preživljanju prostega časa do kakšnih sprememb po rojstvu otrok?
- Ali se vam zdi pomemben čas, ki ga namenite sebi?
- Imate občutek slabe vesti, če večino časa ne preživite z otrokom?

5. Delitev družinskega dela med partnerjema

- Kako si s partnerjem razdelita delo doma? Ali se kaj pogajata okoli tega?
- Kdo opravi več gospodinjskega dela?
- Kdo bolj sodeluje pri vzgoji otroka?
- Kdo preživi z otrokom več časa?
- Kaj počnete najpogosteje z otrokom?
- Ali medtem ko ste sami z otrokom, počnete še kaj drugega? Kaj pa vaš partner?

6. Načrtovanje družine

- Ste družino načrtovali? Kakšna je bila vaša starost pri prvem otroku?
- Kaj vam pomeni poklic? Je za vas pomembno, da ste v službi uspešni?
- Kakšen je vaš delovni položaj?

- Vam materinstvo predstavlja oviro pri uveljavljanju na delovnem mestu? Kako delodajalec gleda na starševstvo?
- Koliko otrok nameravate imeti?
- Kaj je najbolj vplivalo na odločitev, kdaj imeti prvega otroka?
- Se vam zdi, da ste se za starševstvo odločili ob pravem času?